

de vondelingen

gevonden kinderen, heel
lang geleden tot vandaag

DIANE DE KEYZER

P E L C K M A N S

[1]

Van altijd en overal

Het is januari 1916. In Ons Huis in Gent spreekt de heer Nové zijn toehoorders toe over de geschiedenis van de vondelingen. Het eerste deel van zijn betoog vinden we in de krant *Vooruit* van 18 januari 1916. Nové steekt meteen van wal:

‘De geschiedenis dezer kinderen is zeer droevig, omdat zij door de tijden heen de onschuldige slachtoffers gebleven zijn én van de menselijke driften én van de wetgeving. [...] Wat zijn vondelingen? Het woord vondeling zegt het, het zijn kinderen die op den openbaren weg achter gelaten worden of naar een daartoe bestemd huis gebracht werden; de moeder of de ontaarde ouders blijven onbekend. Het zijn meest, nieuwgeborenen, die liefst des nachts heimelijk op den openbaren weg zijn neergelegd en het zijn vooral onwettige kinderen.’

Vervolgens nam de spreker zijn publiek mee langs Grieken, Romeinen, Egyptenaren, Perzen, Joden en vroeg-christenen. Hij vatte zijn relaas als volgt samen:

‘IN RÉSUMÉ: Vondelingen en verlaten kinderen zijn de meest beklagenswaardige onder de mensen – zij zijn allen en overal tot last – en moeten verdwijnen bij de oude volkeren.

De Grieken vermoordden onmeedoogend al de bastaardkinderen.

De Romeinen wierpen ze als de misdadigers van de rotsen om er van af te zijn, of ze werden aan onmenschen gegeven die ze verminkten om te doen bedelen, later kwamen ze tot betere gevoelens.

Bij de Egyptenaren moesten ze op den stroom aan het toeval overgelaten worden.

De Perzen lieten ze langs den openbaren weg achter. De Carthagers verkochten ze.

De Joden alleen hielden ze in 't leven. Arme, hulpbehoevende kinderen, wier eenige misdaad het was levend ter wereld te komen.'

Is er sprake van voortschrijdend inzicht, of zijn de auteurs van vandaag nog altijd even negatief over onze vroege geschiedenis en de omgang van de 'ontaarde' mens met zijn ongewenste kinderen? We gaan ver terug in de tijd. *Reculer pour mieux sauter...*

John Boswell schrijft in 1988 *The Kindness of Strangers*⁶ over het verlaten en opvangen van kinderen in de oudheid en de middeleeuwen. Hij laat zijn licht schijnen op de opvattingen van de relatie tussen ouders en hun kinderen.

Wanneer ouders in de oudheid en de middeleeuwen hun kinderen inderdaad op grote schaal verlieten, zou dit kunnen betekenen dat er een fundamenteel verschil was in de gevoelsmatige bindingen binnen het gezin. Waren de relaties die ouders met hun kinderen toen hadden bepalend voor het achterlaten van kinderen? En waren die relaties in latere tijden zoveel beter?⁷

Harteloze en zogenaamde ontaarde moeders en vaders zijn van alle tijden. En het is nog wel zeer de vraag of ouders die hun kinderen aan de zorg van anderen overlaten zonder meer kunnen beticht worden van harteloosheid...

Elk volk heeft en had tedere gevoelens voor kinderen. Overal in de westerse literatuur vinden we de ouderliefde terug als de hoogste norm voor onzelfzuchtige toewijding.

1.1 De klassieke oudheid – Griekenland en Rome

In de klassieke oudheid komen er veel verhalen over vondelingen voor. **Ion** en **Oedipus** bij de Grieken en **Romulus** en **Remus** in Rome zijn voorbeelden uit de mythologie, maar ook in het echte leven van toen waren vondelingen goed vertegenwoordigd.⁸ De verschillen tussen Athene en Rome zijn op dat vlak niet heel erg groot.⁹

Er waren in de oudheid meerdere manieren om aan gezinsbeperking te doen. Een ouderpaar had de dubieuze keuze tussen onbetrouwbare contraceptie, abortus, te vondeling leggen en infanticide [het doden van een boreling]. Te vondeling leggen wordt vaak in één adem genoemd met infanticide en andere manieren van gezinsbeperking. Kindermoord lijkt in de oudheid niet strafbaar te zijn geweest. Krachtens de *patria potestas* [de macht van de vader]

bepaalde de vader immers of het kind mocht blijven leven of niet.¹⁰ Hij had het recht zijn nageslacht te verkopen, te vondeling te leggen of te doden.

De Oude Grieken

In het antieke Griekenland was het gebruikelijk kinderen die niet voldeden aan bepaalde eisen na de geboorte te vondeling te leggen of zelfs te doden. We weten niet zeker of deze praktijk gemeengoed was, maar het was in ieder geval wettelijk toegestaan. Men oordeelde sowieso meedogenlozer over aangeboren aandoeningen dan over handicaps die opgelopen werden tijdens een oorlog of een ongeval.¹¹

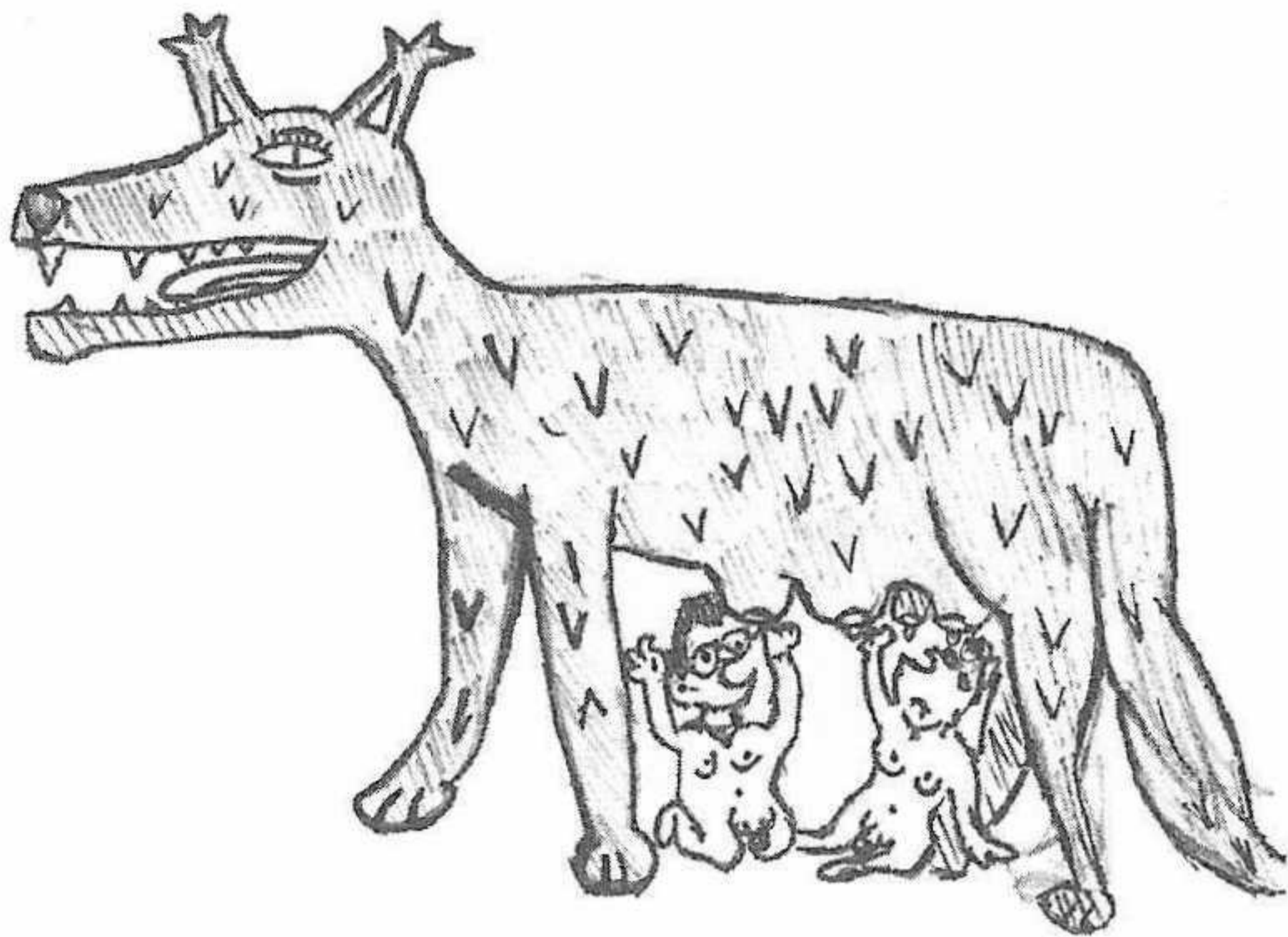
Nochtans vinden we al tijdens de grote bloeiperiode van het oude Griekenland morele bezwaren tegen het te vondeling leggen van kinderen. Zo prees redenaar Isocrates [°436 v. Chr.] Athene als de enige Griekse stad waar men kinderen niet achterliet.¹² In Thebe bestond er een wet die verbood kinderen te vondeling te leggen of hen in verlaten oorden achter te laten om er te sterven. Diezelfde wet stond het aan arme ouders wel toe om baby's onder officieel toezicht te verkopen aan de laagste bidder, vermoedelijk om winstbejag te voorkomen. Tijdgenoten noemden deze wet 'uitzonderlijk rechtvaardig en humaan'. Het kind werd in dat geval volgens een wettelijke overeenkomst de slaaf van de koper, die recht had op zijn of haar arbeid in ruil voor het levensonderhoud.¹³

Spartaanse wetten

Van bij de geboorte had de staat Sparta greep op het levenstraject van een jongen, zodat elk ouderlijk initiatief werd uitgesloten. Niet de vader van de jongen besliste of de baby zou worden grootgebracht, maar wel een commissie van ouderen, die moest nagaan of het kind goedgevormd en niet zwak was. Bij een negatieve beslissing werd het kind te vondeling gelegd aan de voet van de berg Taugetos, in de Bergkloof der Achtergelatenen. Indien het kind de fitheidstest doorstond, werd het gedurende de eerste zeven levensjaren overgelaten aan de zorg van de ouders.¹⁴

Of het verhaal van de bergkloof tot het rijk der verzinselen behoort of op waarheid berust, zullen we wellicht nooit weten. Overblijfselen van dode baby's zijn er tot op heden [nog] niet gevonden.

De Spartanen meenden dat het noch in het belang van het kind zelf was, noch in dat van de staat, dat het werd grootgebracht wanneer het niet vanaf het begin een gezonde en sterke indruk maakte.¹⁵ *Survival of the fittest* op Spartaanse wijze!

Romulus, Remus en de wolvin.

Het Rome van Romulus

In Rome bestond er een wet, toegeschreven aan de legendarische koning Romulus, zelf een vondeling en stichter van de stad. Het is mogelijk dat Romulus die wet niet zelf heeft uitgevaardigd, maar dat die later aan hem is toegeschreven.

De wet stelde dat de inwoners iedere mannelijke afstammeling en de oudste dochter moesten opvoeden. Kinderen jonger dan drie jaar mocht men niet vermoorden, behalve als het kind verminkt was. Kinderen die vlak na de geboorte bijvoorbeeld al duidelijke symptomen van dwerggroei vertoonden, werden in de oudheid soms te vondeling gelegd of verwaarloosd, met de dood als gevolg.¹⁶ Er was begrip voor situaties waarin de ouders kinderen met een beperking doodden.

Romeinen waren wettelijk niet verplicht de kinderen die in hun gezin werden geboren ook te houden.¹⁷ De wetgever hield de ouders niet tegen een verminkt kind te vondeling te leggen, nadat het eerst aan vijf buurmannen was getoond. Wanneer de vijf getuigen in consensus de handicap of verminking voldoende ernstig vonden, kon het kind te vondeling gelegd worden. Voor wie de wet overtrad, waren er verschillende straffen, zoals de confiscatie van de helft van het vermogen. De geboorte van een misvormd kind gold in Rome als een voorteken van tegenspoed en was dus een staatszaak eerder dan een privékwestie.¹⁸

Romeinse ouders mochten hun kinderen ook verkopen, tot drie keer toe. Dat was een normale vorm van juridisch geregelde verlatting. Iemand verkopen betekende meteen ook dat je hem of haar tot slaaf maakte van de koper. De enige beperking was dat dit in geen geval kon met kinderen die vrijgeboren werden.¹⁹

Klassieke motieven in vondelingenverhalen

Kinderen werden achtergelaten om allerlei redenen. De moeder liet haar kind achter uit schaamte, wegens de onwettelijkheid waarin het was geboren, of omdat het het foute geslacht had. Soms vol-

Romulus en Remus, Pieter Paul Rubens, 1615-1616.

deed de boreling niet aan de door de samenleving bepaalde fysieke eisen. Of een moeder wou haar kind behoeden voor de gram van de vader.

In het bekende herdersverhaal rond **Daphnis** en **Chloë** legt de vader zijn dochter Chloë te vondeling omdat hij haar niet kan onderhouden. Hij meent dat de goden de spot met hem drijven wegens zijn armoede. Of meisjes vaker verlaten werden dan jongens is niet duidelijk, maar wat te denken van de volgende zeer oude wijsheid: *'Iedereen brengt een zoon groot, ook een arme man, maar zelfs een rijk man zal een dochter verlaten.'*

Ook de vader van Daphnis, die al drie kinderen heeft, verlaat zijn zoontje in een veld. Hij doet dit vrijwillig, maar het verhaal wil dat hij niet gelukkig is met wat hij gedaan heeft. De pleegvader van het kind zal later in het verhaal begrijpen dat Daphnis' ouders hem te vondeling hebben gelegd omdat ze al oudere kinderen hadden.

Verlating werd niet afgekeurd en diegenen die zich bekommerden om het lot van de vondelingen oogstten alom bewondering en goedkeuring.²⁰ De kinderen werden meestal eerst gevonden door dieren, die bijzonder veel 'menslievendheid' aan de dag legden om de borelingen te voeden. Nadat de vindere van hun eerste verbazing bekomen waren, was het tijd om de vondeling van dichterbij te onderzoeken.

De vertelling van Daphnis en Chloë begint zo: in Mitylene op Lesbos ziet een geitenhoeder hoe een van zijn dieren een jongetje voedt.

*'In verbazing, zoals begrijpelijk is, komt hij naderbij, en vindt een jongetje, groot en schoon en in betere windselen, dan men bij een vondeling zou verwachten. Want het manteltje was van purperen stof met gouden gesp, en er lag een degentje bij met ivoren greep. Eerst overwoog hij slechts de herkenningstekenen mede te nemen en zich om het kind niet te bekommeren. Maar beschaamd, minder menslievendheid te betrachten dan de geit, brengt hij, na de nacht te hebben afgewacht, alles bij zijn vrouw, zowel de kentekenen als het kind en de geit zelve.'*²¹

Het kind zal Daphnis heten en opgroeien als een herder. In het verhaal lezen we dat Daphnis niet zonder meer wordt achtergelaten. Hij krijgt kleertjes en een (herkennings)teken mee. De pleegouders bergen alles zorgvuldig op. Dit gebruik is dus zo oud als de westerse cultuur zelf.

Een busselkind in Ravenna.

Hetzelfde zien we bij zijn geliefde Chloë, gevonden door de schaapherder Dryas in een grot bewoond door nimfen.

‘Tot deze nimfengrot begaf een schaap, dat pas had geworpen, zich zo vaak dat men het meermalen voor verongelukt hield. Om het te straffen en het tot zijn vroegere goede weidegewoonten terug te brengen, had Dryas een band van groene twijgen tot een strik gedraaid, en ging naar de rots om het daar te vangen. In de nabijheid gekomen, zag hij niets van wat hij verwacht had, maar wel het schaap, dat zeer menselijk tot overvloedig melkgebruik zijn uier bood, en een kind, dat zonder te krijten met graagte aan beide tepels beurtelings zijn mondje bracht, dat rein bleef en zindelijk, daar het schaap met de tong het gezichtje aflikte, als het kind van voedsel was verzadigd. Dit kind was een meisje, en ook bij haar lagen herkenningstekens: een mutsje met goud geborduurd, vergulde schoentjes en gouden ringen voor het been.’²²

Hoe het de beide vondelingen verder vergaat, is stof geworden voor literatuur, beeldende kunst en vooral voor de mooie balletmuziek *Daphnis et Chloé* van Maurcie Ravel. En ook al is het verhaal pure fictie, toch vertelt het veel over gebruiken en gewoonten in verband met het te vondeling leggen.

1.2 Het christendom

In de vierde eeuw van onze jaartelling kwam Constantijn, de eerste christelijke keizer, aan de macht. Hij probeerde paal en perk te stellen aan het verkopen en verpanden van pasgeboren kinderen door hun ouders. Vanaf 329 begon hij strenger op te treden. Er kon geen mens – lees: kind – meer gekocht worden, alleen de arbeid die hij of zij verrichtte, was te koop. Ook voor een vondeling was dit zo. Een vondeling was met andere woorden niemands bezit.

In een van de versies van zijn wet ligt het accent op armoede als motief om kinderen te verkopen of weg te geven:

‘Mocht iemand die is overmand door vreselijke armoede of nood een pasgeboren zoon of dochter verkopen om voedsel te verkrijgen, dan kan de koper in dit geval alleen wettelijk aanspraak maken op de arbeid [van het kind]. De persoon die het kind heeft verkocht of weggegeven – of wie dan ook – mag echter trachten de vrijheid van het kind terug te krijgen, mits hij terugbetaalt wat het waard is of voor een vervanger zorgt.’²³

Een paar jaar later, in 331, wijzigde hij de Romeinse juridische principes over het verlaten van kinderen door het volgende te verklaren:

*'Iedereen die op zijn eigen kosten een klein jongetje of meisje, dat door zijn of haar vader of meester het huis uit is gezet, met medeweten en toestemming van de laatsten meeneemt en voedt, mag het kind behouden in de positie waarvoor hij het had bestemd toen hij het bij zich nam – dat wil zeggen, als kind of als slaaf, wat zijn voorkeur heeft. Noch mogen zij die pasgeboren slaven of kinderen willens en wetens uit hun huis zetten, enige pogingen ondernemen om hen terug te krijgen.'*²⁴

Dit edict van Keizer Constantijn veranderde de wettelijke positie van verlaten kinderen niet alleen onder de Romeinen, maar in het hele gebied waar de Romeinse wet de komende duizend jaar zou gelden. Daarom en daarom alleen gaan we hier zo ver terug in de geschiedenis... De geschiedenis van vondelingen is namelijk zo oud als de mensheid zelf.

Vondelingen zijn niet langer de kinderen van hun ouders. De *patria potestas* vervalt. Voortaan primeren de aanspraken van diegenen die de vondeling bij zich hebben genomen, zelfs om het als slaaf in te zetten. Enkel wie van de jongens eunuchen maakte, kreeg de doodstraf.

Aan het recht van de natuurlijke ouders om hun kinderen te verlaten, werd voorlopig niet geraakt. Constantijn was de laatste echte heerser van het Romeinse Rijk. Zijn wetten waren dan ook de laatste die representatief waren voor de geldende normen.²⁵

Al in de vierde eeuw stond bij de christenen de adelaar met zijn jongen symbool voor de ouder die zijn nageslacht niet kan grootbrengen én voor de anderen die die taak zullen overnemen. Nadat de adelaar twee jongen heeft uitgebroed, gooit zij een van hen uit het nest op de grond, jaagt het weg door het met haar vleugels te slaan en ontfermt zich over het andere, brengt alleen het eerste groot.

Maar de gier laat het jong niet omkomen. Zij neemt het onder haar hoede en brengt het samen met haar eigen kleintjes groot.²⁶

De adelaar, Père Lachaise, Parijs.

Vondelingen in *Fleur des histoires*, Jean Mansel, handschrift.

1.3 De middeleeuwen

Veel cijfers zijn er niet, maar auteurs zoals John Boswell menen dat het percentage verlatingen waarschijnlijk het hoogst was vanaf de laatste periode van het Romeinse Rijk [vanaf het jaar 250] tot de elfde eeuw. Rond 1200 zien we opnieuw een stijging.²⁷

In geen enkele periode werden in Europa serieuze sancties opgelegd tegen het te vondeling leggen van een kind. Integendeel, zelfs de ethisch meest hoogstaande systemen tolereerden en regelden het. De motieven voor verlaten uit de vroegere tijden bleven ook in de middeleeuwen bestaan. Bijna altijd was dat armoede.

Het is goed mogelijk dat het aantal vondelingen door de opkomst van het christendom is toegenomen. De kerk probeerde al in de vroege middeleeuwen infanticide te vermijden, maar moedigde daardoor precies het verlaten van kinderen aan.²⁸ En diezelfde kerk wilde de nood van de arme ouders lenigen door te zorgen voor een 'veilige' plaats om de kinderen achter te laten en voor een heus systeem om ze onder te brengen.

Kinderen werden aan kloosters geschonken en brachten geld of bezit mee dat overging naar de kloosterorde. Het ging dan om 'overtollige' kinderen, of zoals een monnik van Cluny in de tweede helft van de elfde eeuw meende, kinderen die *'lam zijn of kreupel, of doof en stom of blind, of die een bochel hebben of lepreus zijn, of wat voor gebrek dan ook hebben, dat hen in de seculiere wereld minder aantrekkelijk maakt'*.²⁹

De praktijk om kinderen aan kloosters te schenken als een soort van blijvend geschenk, heet *oblatie* [uit het Latijn *oblatio*, 'aanbieden']. De kinderen kregen een spartaanse opvoeding en gingen verder door het leven als 'oblaten' of monniken. Van het leven buiten de kloostermuren wisten ze niets. Er waren klachten van kloosterordes over ouders die het systeem gebruikten om zich van hun ongewenste kinderen te ontdoen. Ze verplichtten hun zoon of dochter om in te treden. Dit verschijnsel zou pas in de twaalfde eeuw uit de mode raken. Maar vooral meisjes van gegoede families zullen nog tot in de moderne tijd, soms tegen hun wil, aan kloosters geschonken worden.

Meer dan enig ander systeem hamert de kerk erop dat voortplanting het enige doel is van elke vorm van menselijke seksualiteit. Christelijke paren mochten geen echtelijke betrekkingen hebben tijdens de menstruatie, het zogen, de vastentijd of op zondagen. Overtrad je die regels, dan geloofde men dat het kind misvormd ter wereld zou komen.³⁰ Het gevolg laat zich raden. Kinderen met een

handicap of geboortefwijking waren meer dan welk ander kind ook kandidaat-vondelingen. Het verstoten van gehandicapte kinderen bestond dus ook bij christenen tijdens de middeleeuwen. Het gegeven werd alleen ingekleed als een straf van God.

Van bevolkingsgroei naar bevolkingsexplosie tussen 1000 en 1200

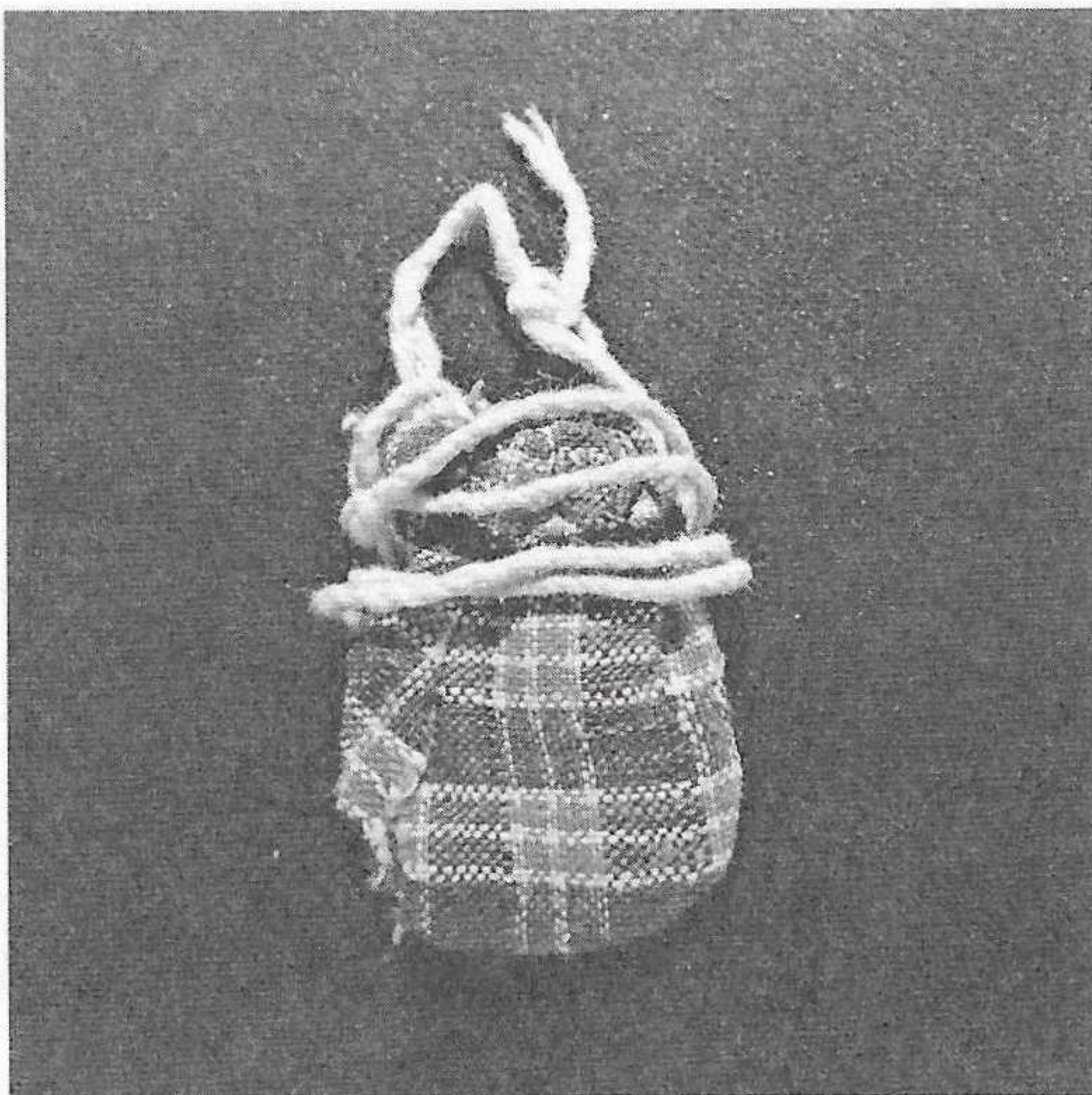
Tegen het jaar 1000 was de bevolking van West-Europa vergeleken met het dieptepunt van de zevende eeuw nagenoeg verdubbeld en was het aantal inwoners zelfs groter dan tijdens de eerdere piek onder het Romeinse Rijk. Gedurende de twee daaropvolgende eeuwen werd die geleidelijke toename een ware explosie. Tegen het einde van de dertiende eeuw was het aantal inwoners opnieuw verdubbeld en misschien wel verdriedubbeld.³¹

Ook al bleef Europa grotendeels landbouwgebied, toch groeiden de steden in belang en in omvang. Belangrijke economieën zoals die van Noord-Italië en Vlaanderen waren stedelijke economieën die dreven op handel en nijverheid, eerder dan op landbouw. De steden konden de bevolkingsdruk niet meer aan en uit grote dorpen of gewoon op het platteland ontstonden nieuwe kleine steden.

In het Europa van de elfde en twaalfde eeuw heerste er algemene welvaart. Maar zelfs in de rijkste gemeenschappen, gedurende de welvarendste periodes, bleven er arme mensen. Gelukkig waren er een paar aspecten die voor de armen de noodzaak tot verlaten minder dwingend maakten.

In vergelijking met de vroege middeleeuwen hadden arme mensen in de elfde en twaalfde eeuw de mogelijkheid zich tot veel meer mensen te richten, die wel in goeden doen waren en konden helpen. Zelden werden er hele gebieden getroffen door hongersnood of oorlog, zoals in de tien eeuwen ervoor. Er was meer geld voorhanden. De armenzorg en de liefdadigheid waren onderdeel van de christelijke samenleving.

In de vroege kerkelijke wetgeving was omschreven wat er met kinderen die bij kerken werden achtergelaten, moest gebeuren. Priesters kregen de opdracht om vrouwen aan te sporen hun onwettige kinderen – soms de kinderen van diezelfde priesters – bij de kerkdeuren achter te laten. Verder was er vooral stilzwijgen.³² Hier meteen de conclusie aan verbinden dat verlaten dan ook niet voorkwam, lijkt mij niet helemaal correct. Misschien kwam het wel minder frequent voor dan in de tijden ervoor.

Geruit zakje, gevonden bij een vondeling uit Firenze.

Zout of geen zout, gedoopt of niet gedoopt.

Oblatie bloeide weliswaar als nooit tevoren. Misschien was dit wel de propere manier – voor wie geld had – om zich te ontdoen van iets oudere, overtollige kinderen, want die waren nadelig voor de erfenis. Een van de bekendste oblaten is Hildegard Van Bingen, mystica, geleerde en componiste. Hildegard werd in 1098 in Midden-Duitsland geboren, als tiende kind in een grafelijk gezin. Voor haar opvoeding werd ze op haar achtste als een zogenaamd *tiend* [een belasting] overgedragen aan de zorg van de abdis van het nonnenklooster. Of hier sprake is van echte verlating is niet duidelijk, maar alle contact met de familie werd alleszins verbroken.

Van verlatingen en vondelingen lag niemand echt wakker. Kindermoord daarentegen werd wel regelmatig verboden. En er ontstond een obsessie voor het tijdig dopen van kinderen – de zielen van ongedoopte gestorven kinderen zouden immers voor eeuwig komen kwellen. Vandaar ook de oproep om vondelingen neer te leggen in of in de buurt van een kerk, waar ze meteen het doopsel konden ontvangen.

Met of zonder zout

Het Europa van de dertiende eeuw had af te rekenen met overbevolking en was dichter bevolkt dan het de volgende vijfhonderd jaar zou zijn. Het aantal onwettige kinderen steeg. De stedelijke moraal was vrijer, met prostitutie, concubinaat en lossere seksuele contacten. Priesters mochten niet meer huwen, maar verwekten nog volop kinderen, die voortaan onwettig waren.

Steeds meer kinderen zouden overgelaten worden aan wie hen wilde opvangen. De kerk zweeg tot het einde van de twaalfde eeuw over dit onderwerp, maar dat zou veranderen. Concilies maakten wetten die direct of indirect betrekking hadden op het verlaten van kinderen. Men was vooral bekommerd of een gevonden kind al dan niet gedoopt was.

Om aan te duiden dat haar kind nog niet gedoopt was, kon de moeder een zakje met zout meegeven met de boreling. Dit was bijvoorbeeld in het Italiaanse Firenze gebruikelijk. Toch nam de kerk het zekere voor het onzekere en werd het kind gedoopt, zout of geen zout. Beter een keer te veel dan een keer te weinig, was het credo.

Concilies spraken zich ook over allerlei andere dingen uit. Zo moest het kind in een wiegje worden gelegd en er kwamen richtlijnen voor

het dopen van vondelingen, net als voor de heikele kwestie van het dopen en begraven van doodgevonden kinderen.

De wereldlijke wetten uit die tijd waren niet al te streng voor het te vondeling leggen of verkopen van kinderen, tenzij ze de prostitutie ingestuurd werden.

Maar stilaan zien we, bijvoorbeeld in Spanje, veel strengere opvattingen opduiken. Een Castiliaanse wet uit het midden van de dertiende eeuw stelde het te vinden leggen van een kind dat nadien zou overlijden gelijk aan moord. De ouders zouden hiervoor gestraft worden met de doodstraf. Verder kon het verkopen van kinderen nog altijd wel, net zoals in de eeuwen ervoor. Een vader – niet de moeder – mocht uit armoede en honger zijn kind ongestraft verkopen.

Ook in Engeland begonnen de geesten te keren. In 1224 mochten priesters hun parochianen excommuniceren indien zij hun tienden niet betaalden, diefstal pleegden, zich bezondigden aan hekserij, brandstichtten of een kind te vondeling legden.

De Italiaanse kardinaal Hostiniensis was van mening dat het te vondeling leggen van een kind een halsmisdad was, wanneer het buiten medeweten van de vader gebeurde. Hij besloot zijn traktaat met de twijfel rond de zondigheid van het te vondeling leggen. Hij was vooral beducht voor het gevaar van incest. Een vondeling zou verliefd kunnen worden op zijn onbekende zus, of op zijn moeder en met haar trouwen, zoals de ongelukkige Oedipus.

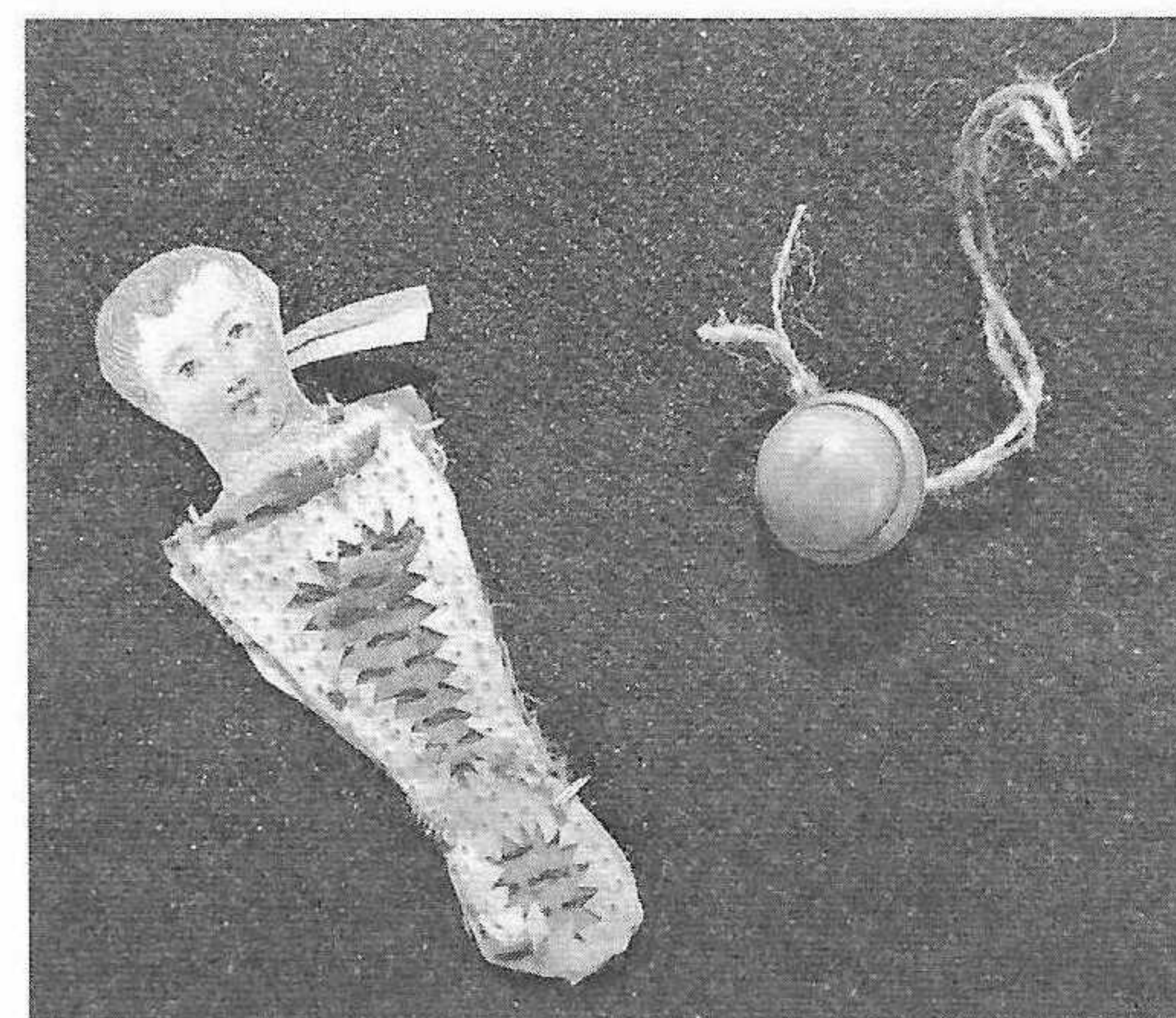
Het blijft dus ver zoeken naar algemeen geldende strafwetten. De wereld tolereerde. De kerk gedoogde. De explosieve bevolkingsgroei stagneerde in de tweede helft van de dertiende eeuw, om verschillende redenen; de pestepidemie van 1348-1350 was er daar een van.

1.4 De late middeleeuwen

Op het einde van de dertiende eeuw waren er misschien wel meer middelen van bestaan, maar die stonden onder zware druk door de grote bevolkingsgroei. Afgezien van een aantal plaatselijke verschillen onderging verlaten vanaf de Romeinse tijd tot het eind van de middeleeuwen nauwelijks veranderingen. De kerk bemoeide zich, maar dan alleen met de mogelijke kwalijke gevolgen, zoals incest.

De helft van een kruisje als herkenningsteken achtergelaten bij een vondeling in Firenze.

Herkenningsteken achtergelaten bij een vondeling uit Firenze.

De grote kentering kwam er met de opkomst van de vondelingenhuizen in het begin van de dertiende eeuw. Tegen het einde van die eeuw namen vrij veel hospitalen naast zieken, stervenden, zwangere vrouwen, *dullen* [krankzinnigen] en een enkele pauper, ook vondelingen op.

In de veertiende eeuw richtten de grote Duitse, Franse en Italiaanse steden aparte instellingen op voor verlaten kinderen.

Tegen de vijftiende eeuw hadden bijna alle grote Europese steden dergelijke hospices of gasthuizen. Door de vondelingen onder supervisie en achter de gesloten deuren van deze huizen te stoppen, verdwenen ze uit het zicht van de straat. Achter hoge muren hielden betaalde ambtenaren zich bezig met de 'ongerechtigheden' van de samenleving. Dit bracht mee dat noch de ouders, noch de medeburgers enige aandacht en zorg moesten besteden aan de vondelingen.

In deze tijd ontstond ook de draaideur in een nis in de muur van het vondelingenhospitaal. In Italië spreekt men over een *ruota*. In Frankrijk heet het de *tour* en bij ons de *rolle* of de schuif. Welke naam het luik ook kreeg, het stond de moeder toe om geheel anoniem haar kind achter te laten. Aan de andere kant van de draaideur zou er goed voor gezorgd worden, meende men.

Toch moeten we de zorg die de verlaten kinderen in de vondelingenhuizen kregen, relativeren. Die was immers vaak van zeer korte duur, omdat de kinderen niet lang leefden. Op deze manier kon een ongewenst kind snel en geïnstitutionaliseerd worden weggewerkt. Dit laatste moeten we helaas letterlijk begrijpen. Het merendeel van de kinderen overleefde het eerste jaar niet. In sommige vondelingenhuizen zien we een sterftecijfer dat boven een fenomenale 90 procent zit.

Schrijver Giovanni Boccaccio leefde en werkte in het Firenze van de veertiende eeuw. Na zijn beroemde *Decamerone* schreef hij in 1354 *Il Corbaccio*. Hij was op de hoogte van de situatie in de vondelingenhuizen:

'Hoeveel baby's, die op de wereld komen tegen de wil van hun [moeder], worden in de armen van het noodlot geworpen! Kijk maar naar de hospitalen! Hoeveel meer van hen sterven er voordat zij de moedermelk hebben geproefd!'

Deze situatie zou niet veranderen tot pakweg de achttiende eeuw.³³ En dan moest de negentiende eeuw nog komen...

[8]

Verhalen over vondelingen: van alle tijden en van overal

Vondelingen zijn alomtegenwoordig in onze culturele overlevering. Toch roept het gegeven vaak ongeloof op, wanneer we ernaar kijken door een hedendaagse bril. In onze tijden is de vondeling nu eenmaal een unicum, een uitzondering, een rariteit.

In de mythes van de klassieke oudheid, in de bijbel, in middeleeuwse geschriften, maar vooral ook in de kunst en literatuur van de zeventiende tot de vroege twintigste eeuw biedt de vondeling een onbeschreven blad voor schilders en schrijvers. Plotwendingen te wijten aan vondelingen, die plots ontdekken wie ze zijn, lijken vergezocht en enkel maar ontsproten aan de ongebreidelde fantasie van kunstenaars. Maar de fantasie leunt bijwijlen nauwer aan bij de realiteit van toen dan we vermoeden.

8.1 Vondelingen in de literatuur

Mozes in het mandje

De bekendste onder de verlaten kinderen is zonder twijfel **Mozes** uit het Oude Testament. In het boek *Exodus* staat het verhaal van de onderdrukking van de Israëlieten in Egypte. De vorst gaf aan de Hebreeuwse vroedvrouwen de opdracht om de mannelijke pasgeborenen van zijn slaven te doden. Zij negeerden dit bevel waarna de farao 'heel zijn volk bevel [gaf] om alle Hebreeuwse jongens die geboren werden in de Nijl te gooien.'⁵³¹

Eerst probeerden de ouders Mozes thuis te verbergen, maar toen zijn bestaan niet langer geheim kon blijven, legde zijn moeder hem in een mandje van papyrus, tussen het riet langs de oever van de

Vondelingen van alle tijden en van overal.

Detail: *Moïse enfant présenté à Pharaon*, Victor Orsel.

Nijl. Daar werd het kind gevonden en gered, uitgerekend door de dochter van de farao die de kindermoord had bevolen. Ze volgde de raad van een meisje dat zich daar toevallig in de buurt bevond. Dat meisje, zo bleek later, was Mirjam, de zus van Mozes, die op de uitkijk had gestaan om te zien wat er met haar broer zou gebeuren. En de voedster zou niemand minder dan zijn eigen moeder worden.

Godenkinderen, koningen en helden

In de Griekse mythologie wemelt het van de vondelingen. Er is **Ion**, de stamvader van de Ioniërs. De koningsdochter Kreousa werd zwanger gemaakt door Apollo, die het meisje prompt aan haar lot overliet. Ze hield haar zwangerschap voor iedereen verborgen en toen haar tijd gekomen was, baarde zij Ion. Ze legde het kind in een mandje, in geborduurde luiers met slangenmotieven en met de kop van Medusa, samen met een kostbare halsketting en een krans van olijven. Met pijn in het hart liet ze het kind achter in een grot. Ze wilde in ieder geval vermijden dat haar misstap de koning ter ore zou komen. Ze hoopte dat Apollo wel zorg zou dragen voor zijn zoon. En zo geschiedde.⁵³² Moeder en zoon zouden elkaar na veel misverstanden en hindernissen uiteindelijk terugvinden. Het mandje met de geborduurde luiers zou hierbij een cruciale rol spelen als herkenningsteken.

Zeus en de anderen

Cyrus, de stichter van het Perzische rijk, is een vondeling die wordt opgevoed door een veehoeder en zijn vrouw. **Paris**, bekend van de Trojaanse oorlog, overkomt hetzelfde lot. Vanwege een kwade droom moest Paris verdwijnen; hij wordt op een bergtop in een bos achtergelaten en door een berin gevoed.

De vondelingenstatus lijkt onlosmakelijk verbonden met de goden-, halfgoden- of heldenstatus. Ook oppergod **Zeus** zelf was als kind verlaten; zijn ouders waren Kronos en Rheia. Hij was als enige zoon ontsnapt aan Kronos' vraatzucht, die was opgewekt door de voorspelling dat een van zijn zonen hem ooit van de troon zou stoten. Om dit te voorkomen at hij al zijn kinderen op. Maar de verdrietige Rheia wist de geboorte van Zeus geheim te houden en zij verborg hem in een verafgelegen, donkere grot op Kreta, waar hij werd opgevoed door de nimfen.

Ook de zeegod Poseidon, een broer van Zeus, is een vondeling. Zijn moeder verbergt de pasgeboren Poseidon onder een kudde lammeren om hem te beschermen tegen diezelfde vraatzuchtige vader, Kronos.

Hephaestus, de god van de smeedkunst en het vuur, is de zoon van Zeus en Hera. Het jongetje wordt mank geboren en uit schaamte besluit Hera zijn geboorte verborgen te houden en hem van de Olympus naar beneden te gooien. Hij komt in de oceaan terecht, waar hij opgevist wordt door twee zeegoden, die hem opvoeden in een diepe, grote, donkere grot.

De koningsdochter Cybele, de godin van de maan en van de vruchtbaarheid, wordt door haar vader op de berg Cybelus te vondeling gelegd, omdat hij zo ontgoocheld is dat Cybele geen jongen is. Het meisje wordt door leeuwen en panters gezoogd en later door herderinnen gevonden en opgevoed.⁵³³

De bekendste vondeling uit de Griekse mythologie is zonder twijfel Oedipus. In de Oedipusmythe, voor eeuwig vastgelegd in *Koning Oedipus* van Sophocles, wordt het verhaal verteld van Oedipus die zijn vader vermoordt en zijn moeder huwt. Om die voorspelling te doorbreken wordt Oedipus als kind te vondeling gelegd bij een herder.

Romulus en Remus

De stichting van de Romeinse staat zelf was, volgens een van de bekendste Romeinse mythen, het resultaat van een verlating. **Romulus en Remus** zijn de tweelingzonen van Mars en Rhea Silvia en de stichters van Rome. Het verhaal werd voor het eerst opgetekend in de eerste eeuw voor Christus door Vergilius in zijn *Aeneis*.

Na een verkrachting baart een Vestaalse maagd een tweeling. Sommige bronnen menen dat ze zwanger was van de oorlogsgod Mars. De moeder wordt vermoord en de hardvochtige koningszoon Amulius, de oudoom van de tweeling, geeft het bevel de jongetjes in de Tiber te gooien. De baby's worden in een mand gelegd, die naar de oever drijft. Daar wordt de tweeling gevonden door een wolvin.

Samen met het Oedipusverhaal legt de Romulus- en Remussage de basis voor talloze mythes en verhalen in de literatuur. Let op dezelfde ingrediënten die altijd aanwezig zijn:

- 1 de kinderen zijn van hoge, doch gecompliceerde afkomst,
- 2 een man of machthebber geeft gevoelloos het bevel de kinderen te doden,
- 3 er is een geboortemoeder met heel veel verdriet,
- 4 er zijn altijd ondergeschikten in de buurt, die het kind of de kinderen meenemen en ze niet doden, maar ergens achterlaten,

Oedipus te vondeling gelegd, Jean Antoine Verschaeren.

Romulus en Remus in Siena, Italië.

- 5 het zijn dieren en in tweede instantie eenvoudige mensen, die hen vinden en belangeloos opvoeden,
- 6 de vondelingen zullen uitgroeien tot voorname lieden en zelfs helden.⁵³⁴

Uit wat voorafging blijkt dat de realiteit veel minder de allure heeft van een mooi sprookje met een happy end.

De Bijbel en de heiligen

Keren we even terug naar de basis van de christelijke leer: de Bijbel. In het Nieuwe Testament maken we in de figuur van Judas Iskariot kennis met het verguisde buitenbeentje onder Jezus' apostelen. Volgens verhalen uit de middeleeuwen zou ook Judas zijn leven begonnen zijn als vondeling.

Judas in een mandje

De middeleeuwse *Legenda Aurea*⁵³⁵ bevat een biografie van Judas, die in de middeleeuwen wijd en zijd verspreid werd en ook in het Middelnederlands vertaald is.

Volgens deze legende was Judas de zoon van het Joodse echtpaar Ruben en Cyboria. Tijdens de zwangerschap kreeg Cyboria een bijzonder onheilspellend gevoel. Haar zoon zou zijn volk ten gronde richten. Na de geboorte legde zijn vader hem in een mandje en zette dat mandje in zee waarbij God verder zijn lot zou bepalen. Judas spoelde aan op het eiland Scarioth en werd er geadopteerd door de op dat moment nog kinderloze koningin. Kort daarna beviel zij van een eigen zoon. De kleine Judas groeide op, jaloers op zijn koninklijke broer die hem in alles overtrof.

Nadat zijn moeder hem meedeelde dat hij een vondeling was, doodde hij zijn broer en vluchtte met kooplieden per schip naar Jeruzalem. Daar trad hij in dienst van de landvoogd Pontius Pilatus en werd het hoofd van diens hofhouding. In die functie plukte hij voor Pilatus appels uit een boomgaard, die van zijn vader Ruben was. Hierbij kwam het tot een gevecht, waarin Judas Ruben doodde. Toen de weduwe haar nood klaagde bij Pilatus, gaf deze Judas tot haar nieuwe echtgenoot. Zo kwam Judas er na verloop van tijd achter dat hij zijn vader had gedood en met zijn moeder was getrouwd.

Bij wijze van zelfopgelegde werkstraf sloot hij zich aan bij het gevolg van Jezus en vervulde in het collectief de rol van frauderende penningmeester, want van alle giften drukte hij 10 procent achter-

over. Toen Maria Magdalena voor driehonderd zilverlingen aan balsem 'vermorste' over de voeten van Jezus, voelde hij zich voor dertig zilverlingen benadeeld, wat hem ertoe bracht Jezus voor dat bedrag te verraden aan de vijandige Joodse hogepriesters. Dit gebeurde na het Laatste Avondmaal in de tuin van Getsemane op de Olijfberg, waar Judas Jezus de fameuze judaskus gaf.

Nadat hij spijt had gekregen van zijn daad pleegde hij zelfmoord door ophanging.⁵³⁶ Voor deze vondeling liep het dus helemaal niet goed af – geen heldenstatus, enkel de rol van de eeuwige slechterik was zijn deel.

Sint-Albanus

De legende van **Sint-Albaan** wil dat ook hij geboren was uit een incestueuze verhouding tussen vader en dochter; het speelt zich af in de derde eeuw na Christus in wat nu het Engelse Saint-Albans is.

De dochter legt het kind te vinden om te voorkomen dat de vader het zou vermoorden. Een kinderloze koning voedt hem op als zijn zoon en uiteindelijk trouwt hij met zijn eigen moeder. Maar omdat er ook hier herkenningstekens werden achtergelaten, zoals stukken stof en een gouden ring, komt de waarheid aan het licht. De echtgenoot/zoon en de echtgenote/moeder gaan samen de confrontatie met de vader aan. Alle drie doen ze zeven jaren boete.

Wanneer de drie herenigd zijn, worden vader en dochter tijdens een hevige ruzie gegrepen door hartstocht en begaan zij nog een keer de zonde van incest. Albanus doodt hen en doet weer zeven jaar boete. Hij wordt op zijn beurt vermoord door bandieten. Het water van de rivier waarin zijn lichaam werd gevonden, heeft een geneeskrachtige werking voor melaatsen.⁵³⁷ Zo werd de vondeling een heilige.

Ailbhe van Elmy en de vijf regens

En er zijn nog wel meer heiligen van wie een levensbegin werd verzonnen, omdat de feiten niet gekend waren. De vondelingenstatus is daarbij een handige truc. Zo is er de Ierse heilige **Ailbhe**, ook Ailbe of Albeus van Emly, ook van Munster. Zijn moeder was als slavin in dienst bij een plaatselijke koning. Die wilde het kind niet en gaf opdracht het te doden. In plaats daarvan werd het onder een rots [*ail*] te vondeling gelegd. Een wolvin hield hem in leven [*beo*]. Verder volgen allerhande avonturen en mirakelen. Zijn strafste prestatie was toch wel dat hij vijf verschillende regens liet neerdalen over de stad: een regen van honing, een regen van vissen, een regen

van olie, een regen van schitterend wit brood uit het beste tarwe gebakken, en een regen van jonge wijn. Daarmee werd de bevolking van Rome drie dagen en drie nachten lang gevoed.

Na zijn verblijf in Rome keerde Ailbhe terug naar Ierland, waar hij zijn landgenoten tot het ware geloof bracht.

Esmoreit, in het abel spel

In de vroegste literatuur uit onze contreien kennen we **Esmoreit**, een Middelnederlands toneelstuk. Het is een van de vier abele spelen die deel uitmaken van het Hulthemse handschrift en het omvat 1018 regels in rijm.

Esmoreit is de kroonprins van Sicilië. Zijn geboorte is een tegenvaller voor zijn neef en troonopvolger Robbrecht, die besluit hem te vermoorden. Ondertussen wordt aan het hof van Damascus een voorspelling gedaan, waarin een vreemde prins de koning [van Damascus] zal vermoorden en diens dochter Damiët zal trouwen. Hierop besluit de koning de prins te laten opsporen om hem naar zijn hof te laten brengen en daar als een zoon op te voeden. Daarmee hoopt hij de moord af te wenden. Hij zendt Platus uit om deze vreemde prins te zoeken.

In Sicilië ontmoet Platus Robbrecht, net op het ogenblik dat hij Esmoreit in een put wil verdrinken. Platus koopt Esmoreit van Robbrecht en neemt hem mee naar Damascus. Daar beschuldigt Robbrecht de koningin van de moord op haar zoon. Zij wordt door de koning opgesloten.

De koning van Damascus vertrouwt Esmoreit toe aan zijn dochter Damiët en vertelt haar dat het een 'vondeling' is. Na vele jaren ontdekt Esmoreit dat Damiët niet zijn zus is, maar dat hij een vondeling is, en dat Damiët verliefd op hem is geworden. Ook Esmoreit is verliefd op Damiët, maar wil op deze liefde niet ingaan, omdat hij vreest dat hij van lagere komaf is. Esmoreit gaat op zoek naar zijn natuurlijke ouders.

Wanneer Esmoreit tijdens zijn omzwervingen in Sicilië aankomt, komt zijn ware identiteit aan het licht. Het doek waarin hij zagezegd te vondeling gelegd was en dat hij van Damiët meegekregen heeft, wordt herkend door de nog steeds opgesloten koningin. De koning en de koningin worden zo verenigd met hun zoon Esmoreit, maar weer blijft Robbrecht buiten schot.

De verliefde Damiët kan niet langer wachten op haar Esmoreit, en samen met Platus vertrekt ze verkleed als pelgrim haar lief ach-

terna. Wanneer Damiët en Platus in Sicilië aankomen, is het een gelukkig weerzien met Esmoreit. Esmoreit stelt Damiët aan zijn vader voor. De *kerstenkoning* [christen] is zo aangedaan dat hij troonsafstand doet, ten voordele van zijn zoon, en Damiët aanvaardt als zijn schoondochter. Bij deze ceremonie wordt Robbrecht herkend door Platus, als de man van wie hij Esmoreit kocht. Robbrecht wordt opgehangen en de twee geliefden trouwen.⁵³⁸

Vondelingen in de Engelse literatuur

Wie Engelse literatuur zegt, denkt meteen aan William Shakespeare. Ook bij hem vinden we vondelingen terug...

Shakespeare's Perdita

Zo belanden we bij – *what's in a name?* – **Perdita**, een personage uit *The Winter's Tale* of *Wintersprookje*: het verhaal van Leontes [de koning van Sicilië], diens echtgenote koningin Hermione, hun dochter Perdita en Polixenes [de koning van Bohemen en jeugd-vriend van Leontes]. Leontes verdenkt zijn hoogzwangere vrouw Hermione van overspel met zijn vriend Polixenes, die dan al negen maanden te gast is bij Leontes en zijn vrouw. Leontes gooit Hermione in een kerker. Polixenes ontkomt ternauwernood aan een dood door vergiftiging. Leontes denkt dat het meisje dat Hermione in de gevangenis heeft gebaard Polixenes' dochter is.

Het kind, door haar moeder Perdita genoemd, wordt door een dienaar aan de kust van Bohemen – hier ging Shakespeare even de mist in – te vondeling gelegd. Het meisje wordt samen met het goud en de tekens die bij haar werden achtergelaten, gevonden door een herder en zijn zoon. De herder zweert haar te zullen opvoeden als zijn eigen kind.⁵³⁹

In 2015 besloot de Britse auteur Jeanette Winterson dit verhaal naar haar hand te zetten. Haar *The Gap of Time* speelt in het heden. Shakespeares jaloerse koning werd bij haar een bankier, een alfamannetje dat zich *master of the universe* waant. De koningin werd een Franse zangeres, de jeugd-vriend van de koning [en vermeende minnaar van de koningin] werd een ontwerper van computerspelletjes... De locaties Sicilië en Bohemen werden ingeruild voor Londen en Louisiana.

In een interview voor *de Volkskrant* vertelde Winterson waarom ze *The Winter's Tale* wilde hervertellen:

'Daarin speelt een meisje dat te vondeling is gelegd een hoofdrol. Ikzelf ben door mijn biologische moeder afgestaan aan een pleeggezin, waar ik mij uiterst ongelukkig heb gevoeld en dat ik uiteindelijk ben ontvlucht. Ik heb mij altijd weeskind gevoeld. Van jongs af aan was ik erg gespitst op boeken over andere wezen, om zo meer te kunnen begrijpen van mijn eigen situatie.'⁵⁴⁰

De andere Tom Jones

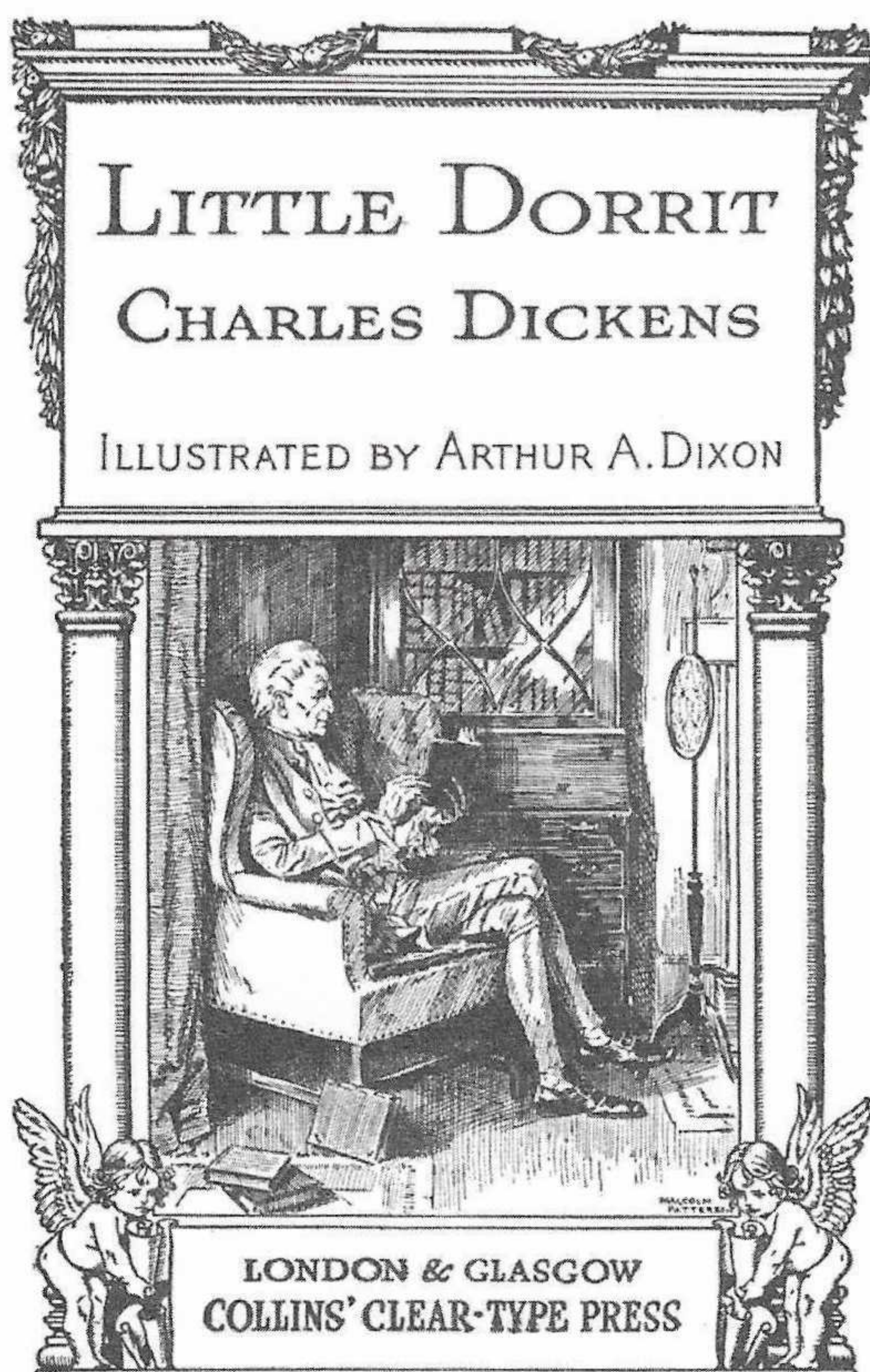
Tom Jones is sinds de jaren 1960 een popster, maar er was ook een Tom Jones in Henry Fieldings *The History of Tom Jones, a Foundling* [1749]. Deze geschiedenis verhaalt het leven van een vondeling van geheimzinnige afkomst, die op een nacht gevonden wordt in het bed van de rijke Mr. Allworthy. Tom groeit op tot een enthousiaste, vrolijke jongeman die terechtkomt in intriges, complotten en amoureuze verwickelingen. De humoristische schelmenroman wordt beschouwd als een van de eerste Engelstalige romans. Fielding was in ieder geval de eerste die onbeschaamd fictie schreef. De publicatie leverde zowel consternatie als applaus op. Fieldings' vrolijke en pikante humor, zijn inzichten in de seksuele moraal en sociale hypocrisie en zijn preoccupatie met geluk en goedheid vormden samen een onvergetelijke brok entertainment.⁵⁴¹

Dickens' vondelingen: *Oliver Twist*, *Tattycoram* en *Walter Wilding*

Schuiven we even verder in de tijd, dan komen we uit bij een echt literair zwaargewicht. Charles Dickens [1812-1870] was zowat de spreekbuis van zijn negentiende eeuw. In 1837 verhuisde de 25-jarige Dickens naar Doughty Street, in de buurt van het Londense Foundling Hospital. Op zijn wandelingen liep hij er vaak langs. In een aantal van zijn bekendste werken schreef Dickens over dit Hospital en over de vondelingen.

Wie Dickens zegt, zegt *Oliver Twist* [1838]. *Oliver Twist* is het verhaal van een weesjongen of vondeling en het was vooral bedoeld als protest van de auteur tegen de wantoestanden in de victoriaanse samenleving. Kinderarbeid in de zogenoemde Work Houses [armenhuizen] en de onderwereld waarin ouderloze kinderen tot straatboefjes werden opgeleid, spelen in het boek een grote rol.

Een andere Dickensvondeling is *Tattycoram* uit *Little Dorrit* [1855-1857]. Ook dit kind groeit op in het Foundling Hospital. Haar naam is een samenvoeging van *Tatty* – kort voor Harriet en ook wel Engels voor 'verfomfaaid, slonzig, versleten' – en *Coram*, dat verwijst naar de oprichter van het vondelingenhuis. Haar echte naam was

Voorplat van *Little Dorrit*, Charles Dickens.

Harriet Beadle, maar de rijke familie Meagles die haar 'adopteerde' en in dienst nam om te werken als meid voor de dochter, noemde haar bij haar welluidende nickname. Tatty heeft het hart op de tong en beschikt over een vurig temperament. Als personage is ze de tegenpool van de voorbeeldige Dorrit.⁵⁴²

In zijn theaterstuk *No Thoroughfare* [1867] voert Dickens twee vondelingenjongens op, die in het Foundling Hospital dezelfde naam kregen, **Walter Wilding**. In realiteit kwam dit inderdaad voor en het was zeker voor Dickens een bron van romanmogelijkheden. Na de dood van een van de Wildings – ondertussen de eigenaar van een wijnhandel – moeten de uitvoerders van het testament de erfgenaam zoeken...

Walter Wilding, *Oliver Twist* en *Tattycoram* zijn slechts enkele vondelingen uit het oeuvre van Dickens. Ook in zijn andere romans maken wezen, verlaten en gevonden of geadopteerde kinderen hun opwachting. Ze zijn de geknipte romanfiguren en staan garant voor talloze onverwachte wendingen in de verhaallijn. Maar tegelijk illustreren ze ook de miserabele omstandigheden van vondelingen uit de victoriaanse tijd. Dickens deed een ernstige poging om via zijn onsterfelijke fictiefiguren aandacht te vragen voor het lot van echte vondelingen en verlaten kinderen.

De auteur beschikte ook over een journalistiek flink aangescherpte en sociaal bewogen pen. In 1853 schreef hij voor zijn eigen weekblad *Household Words* een vlammend artikel onder de titel: 'Received, a blank child'. Deze kop verwees naar de *blank* of witruimte die in de vondelingendossiers werd gelaten om er later de naam van de vondeling te noteren.

Vondeling op 'Woeste hoogten'

Na Shakespeare en Dickens worden nog talloze andere vondelingenkinderen als protagonisten in de Engelstalige literatuur tot leven gebracht. Een schrijvende tijdgenote van Dickens was Emily Jane Brontë [1818-1848]. Ze was de middelste van de drie Brontë-zusters en zal voor altijd bekend blijven door haar roman *Wuthering Heights* of *Woeste hoogten* uit 1847.

In de straten van Liverpool wordt een kind met een donkere huidskleur gevonden door ene Mister Earnshaw. Deze neemt het jongetje mee naar zijn huis in Yorkshire. Het kind heet **Heathcliff**, het huis draagt de naam *Wuthering Heights*. Al van bij het begin doet het vondelingkind de passies hoog oplaaieren. De zoon des huizes Hindley zal de indringer gaan haten. De vondeling wordt tot

over zijn oren verliefd op dochter Catherine, maar deze kiest voor de veilige zekerheid bij een andere man in plaats van de vurige passie met Heathcliff. Maar de plot zou niets voorstellen, mocht de geadopteerde vondeling niet op wraak zinnen. Liefde, haat en wraaklust kruiden dit passionele verhaal tot op woeste hoogten.

Emily's oudere zus Charlotte [1816-1855] schreef in 1833 een novelle met als titel *The Foundling*. Het is deels fantasy, deels doorspekt met realistische thema's uit de victoriaanse samenleving. Edward Sydney wordt als baby gevonden door een heer van stand en door hem opgevoed. Uiteindelijk blijkt deze vondeling van koninklijken bloede te zijn.⁵⁴³

Silas Marner en Eppie met de gouden haren

De roman *Silas Marner* [1861] van de schrijfster met de mannelijke schuilnaam George Eliot [1819-1880] speelt in de vroege negentiende eeuw in een klein dorpje ergens in de Engelse Midlands.

De wever Silas Marner wordt ten onrechte beschuldigd van verduistering van gelden, zodat hij wegtrekt uit zijn dorp. Vervolgens komt hij terecht in Raveloe, waar hij zijn ambacht van wever weer opneemt. Hij leidt er een kluizenaarsbestaan. Hij werkt hard en omdat hij goed werk levert, wordt hij goed betaald. Hij geeft nauwelijks geld uit en krijgt zo een aanzienlijke voorraad goudgeld bij elkaar, die hij bewaart in twee leren zakken, verstopt onder de vloer. Maar al zijn gespaarde geld wordt gestolen.

Op een dag vindt Silas een kind en hij noemt haar Eppie, naar zijn overleden moeder en zuster. Eppie verandert Silas' leven compleet. Dankzij haar komt hij ook weer vaker onder de mensen en wordt zelfs een gerespecteerd man in het dorp. Zijn goud is hem dan wel afgepakt, maar hij heeft er een dochter met gouden haar voor in de plaats gekregen.⁵⁴⁴

Jack Worthing of 'The importance of being Earnest'

The Importance of Being Earnest – in het Nederlands *Het belang van Ernst* – is een komedie van de Ierse schrijver Oscar Wilde [1854-1900]. Jack Worthing, het hoofdpersonage, gaat door het leven met de naam Earnest en dingt om de hand van de lieflijke Gwendolen Fairfax. Jack is geen match voor zijn sociaal veel beter gesitueerde geliefde. De vreselijke moeder van Gwendolen, Lady Bracknell, wil niet weten van een huwelijk. Jack was echter geen vondeling in de ware zin van het woord, maar werd per ongeluk achtergelaten in de handtas van zijn gouvernante Miss Prism. Uiteindelijk draait alles goed uit: *all 's well that ends well* voor de vondeling en co.⁵⁴⁵

In de Franse letteren

Ook aan onze kant van het Kanaal, in Frankrijk, maakten vondelingen het schone weer.

Quasimodo et les autres

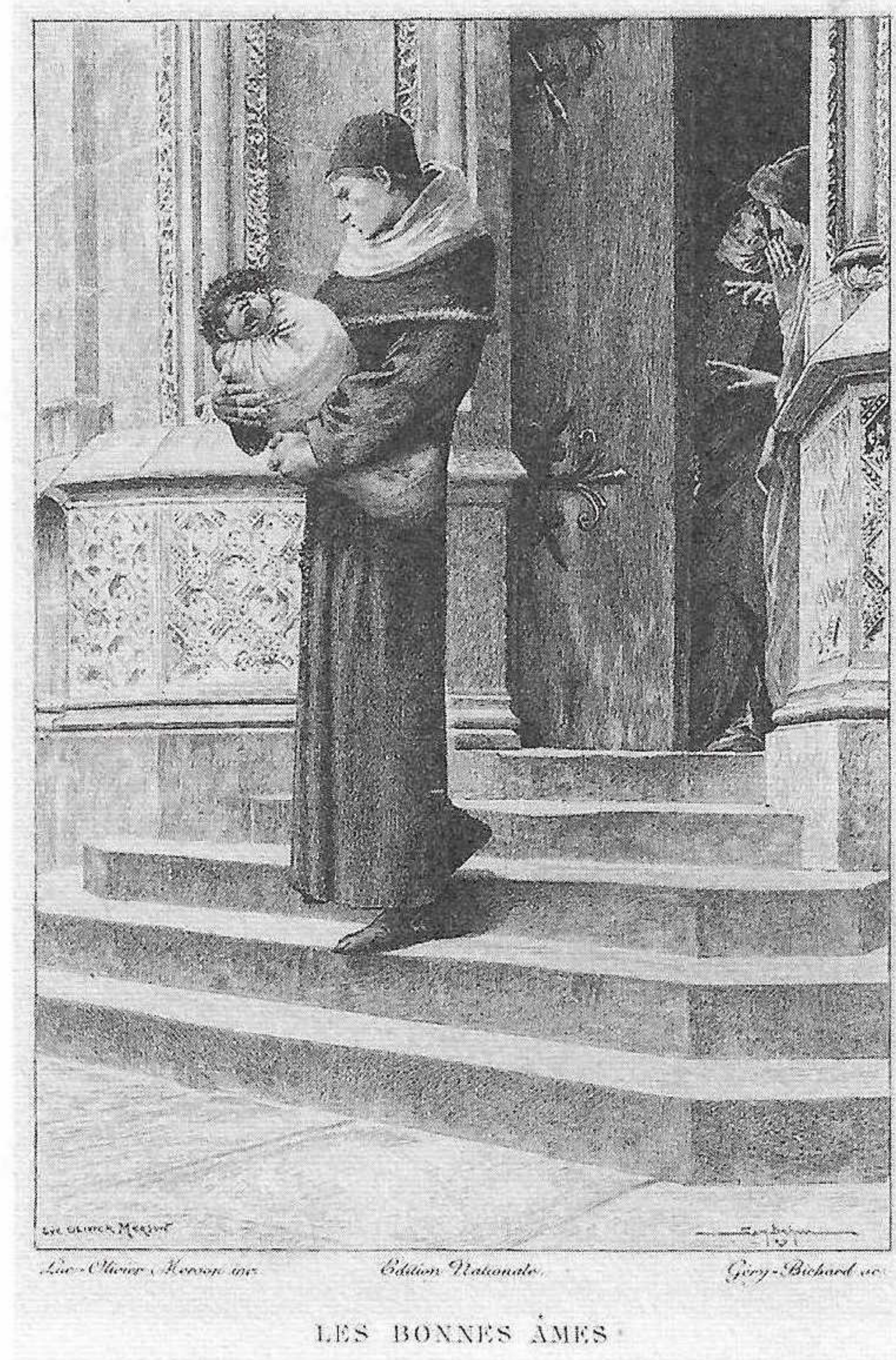
Laten we met Victor Hugo [1802-1885] maar meteen het grote literaire geschut in stelling brengen. Hij was net als Charles Dickens een man van de volle negentiende eeuw en hij heeft de gruweligheden van zijn eeuw in grote literatuur en onvergetelijke personages ver-eeuwigd. Hij was zeer zeker op de hoogte van de duizenden kinderen die in Parijs te vinden werden gelegd, vaak in de buurt van de Notre-Dame en vaak was er iets mis met de borelingen.

Quasimodo in *De klokkenluider van de Notre-Dame* [1831] is zo een vondeling. Ook al speelt het verhaal in de vijftiende eeuw, toch is alles in de jaren 1800 nog precies hetzelfde als het over vondelingen gaat. De auteur laat Quasimodo misvormd geboren worden, met een gebochelde rug. Hij wordt gevonden voor de deuren van de Notre-Dame op Beloken Pasen, de eerste zondag na Pasen. Die dag begint de mis met 'Quasi modo geniti infantes' of in vertaling 'als pasgeboren kinderen'. Het is Claude Frollo, de aartsdiaken van de kathedraal, die het kind vindt en adopteert.

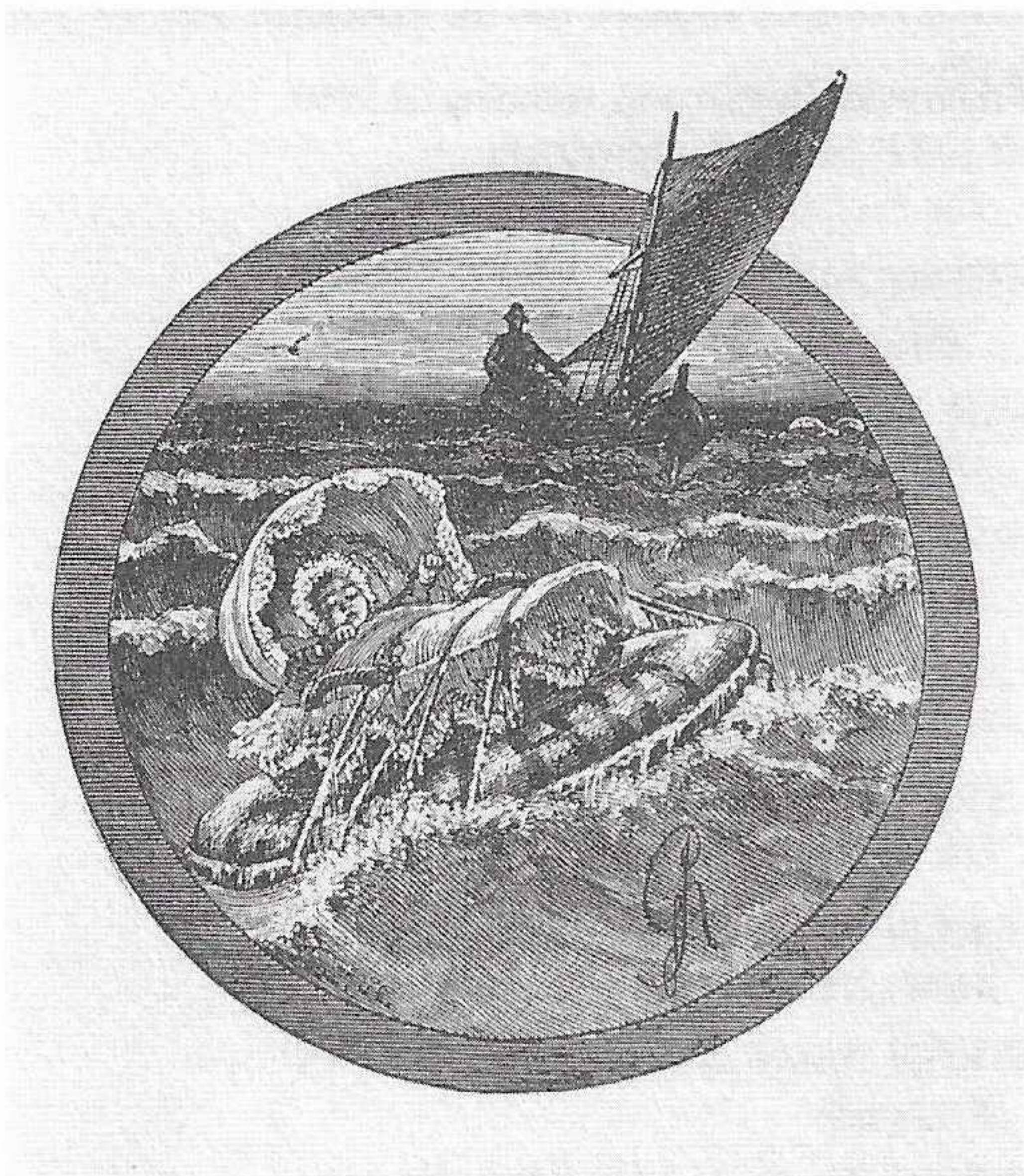
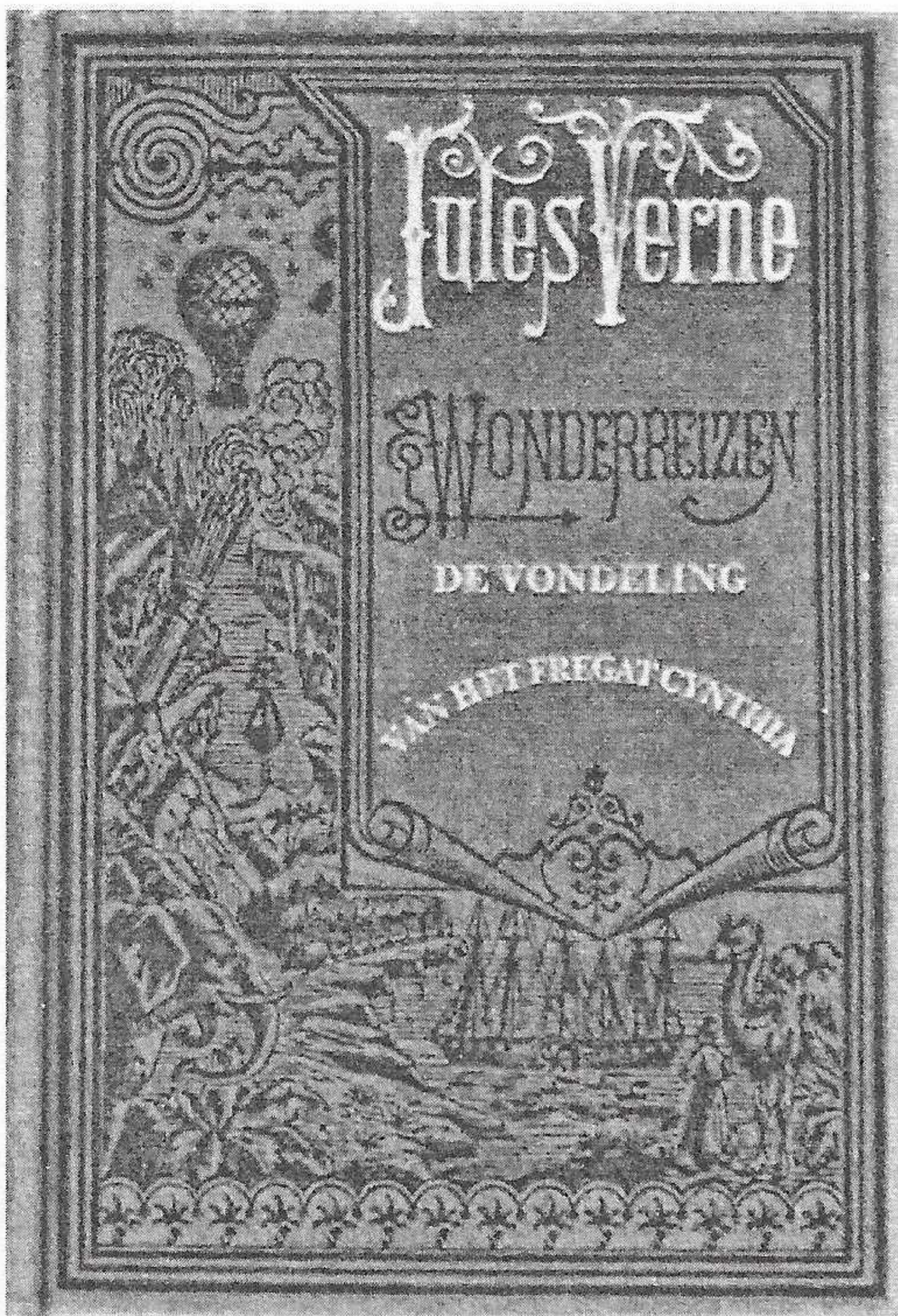
*'Hij doopte zijn aangenomen kind en noemde het Quasimodo, hetzij omdat hij daardoor wilde aangeven op welke dag hij het had gevonden, hetzij omdat hij door die naam wilde aanduiden hoezeer het arme schepseltje onvolledig en ternauwernood een ontwerp mocht heten. Inderdaad was Quasimodo, eenogig, gebocheld, krombenig, niet meer dan iets "ongeveerens".'*⁵⁴⁶ [Quasimodo is Latijn voor 'ongeveer'].

Hij voedt de jongen op tot de klokkenluider van de Notre-Dame. Eerst doet hij dat liefdevol, later eerder meedogenloos. Ondanks zijn misvormingen is Quasimodo uiterst lenig en beweegt hij zich vrij in en om de klokkentoren. In de loop der jaren wordt Quasimodo doof door het oorverdovende geluid van de klokken.

Hij wordt door de omwonenden van de kerk in Parijs gezien als een afstotelijk monster. Quasimodo wordt, net als zijn meester Frollo, verliefd op het zigeunermeisje Esmeralda en redt haar, nadat ze van moord is beschuldigd. Maar het meisje wordt tragisch genoeg nooit verliefd op Quasimodo. Al erkent ze wel zijn goedheid, ze vindt het moeilijk zijn uiterlijk te accepteren en blijft ook bang voor hem.⁵⁴⁷

Frollo vindt Quasimodo, tekening uit 1889.

Voorplat van en illustratie uit *De vondeling van het fregat Cynthia*, Jules Verne.

In een ander meesterwerk van Victor Hugo, *Les Misérables*, komen de misbruiken van uitbesteding van kinderen aan bod. Fantine – een alleenstaande moeder die naar Parijs trekt om daar te werken – laat haar achtjarige onwettige dochtertje Cosette achter bij een familie op het Franse platteland. Die familie zet Cosette in als slaafje en Fantine betaalt voor de ‘opvang’ van haar kind. Fantine overleeft niet, maar met Cosette komt het allemaal goed, dankzij een plots opduikende welvarende weldoener.

Ook in *Pierette* van collega-auteur Honoré De Balzac [1799-1850] was kritiek op de uitbesteding aan de orde.

Jules Verne [1828-1905] schreef een roman met als titel *De vondeling van het fregat Cynthia* [1885]. De belangrijkste rol is hier weggelegd voor een Noorse vissersjongen Erik, die uiterlijk erg verschilt van zijn dorpsgenoten. Hij blijkt een vondeling te zijn.

Alleen op de wereld

De eerste twee zinnen van een andere Franse klassieker zijn:

‘Ik ben een vondeling. Maar tot mijn achtste jaar heb ik gedacht dat ik, net als alle andere kinderen, een moeder had, want wanneer ik huilde was er altijd een vrouw die mij zo teder tegen zich aan drukte en in haar armen wiegde, dat mijn tranen ophielden te stromen.’

Zo begon ook ik als alles lezend kind aan *Alleen op de wereld*, oorspronkelijk *Sans famille*, de jeugdavonturenroman van Hector Malot [1830-1907]. Van dag één in 1878 was dit boek meteen een groot succes. Eind 1879 was de uitgever al aan de zeventiende druk toe. Vertalingen in onder andere het Engels, Russisch en Japans volgden snel. In 1880 volgde met *Alleen op de wereld* de Nederlandse vertaling.⁵⁴⁸

Alleen op de wereld is het verhaal van de vondeling Remi en de zoektocht naar zijn afkomst. Jérôme Barberin woont met zijn vrouw in het [fictieve] dorpje Chavanon. Hij is meestal niet thuis, want hij werkt als steenhouwer in Parijs. Daar vindt hij op een dag een kind van een paar maanden oud. Aan de kleertjes merkt Barberin dat het kind van rijke afkomst is. Jérôme Barberin is een ruwe man, die niet in een kind is geïnteresseerd. Hij hoopt echter dat de rijke ouders het kind komen ophalen en hem een beloning geven. Hij geeft de baby aan zijn vrouw en noemt hem Remi.

Als Barberin na een aantal jaren in financiële problemen komt, schrijft hij zijn vrouw dat zij haar koe en Remi moet wegdoen. Ze verkoopt de koe, maar ze houdt Remi, die een gelukkige jeugd heeft,

zonder een idee te hebben dat moeder Barberin eigenlijk niet zijn echte moeder is. Tot zijn achtste woont hij bij zijn pleegmoeder, maar daarna wordt hij verkocht aan Signor Vitalis, een straatmuzikant die met zijn dieren van dorp naar dorp trekt. Onderweg bouwt Rémi een warme vriendschap op met het aapje Jolie-Coeur. Wanneer zijn kameraadje sterft aan een longontsteking en Vitalis kort daarna ook, is Rémi gedwongen alleen verder te gaan. Na vele omzwervingen en talloze ontberingen komt hij eindelijk achter het geheim van zijn afkomst en vindt hij zijn echte moeder.

Elders in Europa

Het is onbegonnen werk om in de West-Europese literatuur alle werken waarin vondelingen figureren aan te halen. Ik beperk mij tot twee meesterwerken. In *Het parfum* vertelt de Duitse auteur Patrick Süskind het levensverhaal van **Jean-Baptiste Grenouille**, die op een zomerdag in 1738 wordt geboren onder een viskraam op de Parijse vismarkt. In de roman heeft Süskind het over de grote sterfte bij vondelingen tijdens de vondelingentransporten.

Uiteindelijk komt het jongetje in een klooster terecht. Hij vindt werk in een stinkende leerlooierij. Grenouille heeft geen eigen lichaamsgeur, maar ziet die handicap gecompenseerd door een erg scherpe reukzin. Dat doet Grenouille beslissen om parfumeur te worden, 'een schepper van geuren, niets minder dan de grootste parfumeur ter wereld'. Grenouilles levensdroom is het scheppen van een eigen lijfgeur. Hij ontziet niets of niemand om dat doel te bereiken en groeit uit tot een seriemoordenaar. Het lukt hem ten slotte een allesoverweldigend parfum te maken waarmee andere mensen hem direct liefhebben.⁵⁴⁹ De vondeling krijgt de naam **Novecento** naar het jaartal 1900.

Met *Novecento* schreef de Italiaanse schrijver Alessandro Baricco in 1994 een juweeltje van een monoloog. De zwarte zeebonk Danny Boodmann is in dienst op de oceaanstomer de *Virginian*. In 1900 vindt hij een baby in een citroenenkist.

'Hij vond hem op een ochtend toen iedereen al van boord was gegaan, in Boston, hij vond hem in een kartonnen doos. Hij was hooguit tien dagen oud, meer niet. Hij huilde niet eens, hij lag daar stilletjes, met zijn oogjes open, in die doos. Ze was achtergelaten in de danszaal van de eerste klasse. Op de piano. Hij zag er echter niet uit als een pasge-

De stoelbinder in het Jan Van Lierstraatje of De vondeling in den Kerstnacht van 1813, J.-F. Buerbaum.

borene van de eerste klasse. Dit was meer iets wat de emigranten meestal deden. Heimelijk bevallen, ergens op het dek, en dan de baby gewoon achterlaten. Heus niet omdat ze zo slecht waren. Het was gewoon pure ellende, bittere ellende.⁵⁵⁰

Gevonden in het Nederlands

Heel wat moeilijker is het om vondelingen te vinden in de Nederlandstalige literatuur. Een eerste roman voor de jeugd vinden we bij Gustav Niertz: *De vondeling, of De School des leven* [1844]. Het vertelt hoe mijnheer en mevrouw Hopzak, waard en waardin van een kleine dorpsherberg, plots met een mand, met daarin twee vondelingen, worden opgezadeld.

Met *De stoelbinder in het Jan Van Lierstraatje of De vondeling in den Kerstnacht van 1813* voegde de Antwerpse auteur Jozef Buerbaum in 1893 zijn vondelingenhistorie toe.

In 1900 schreef Ivo Strobbe met *De vondeling* een kortverhaal dat hij situeerde in Luik in 1287. Hij gaf perfect weer hoe men ook nog aan het begin van de twintigste eeuw dacht over vondelingen en vooral over hun ouders:

- Wel, wel! Wat een mooi engeltje!
 - Och arme! En dat schaap zoo aan de koude en den regen blootstellen!
 - De beesten hebben een hert en zorgen voor hunne kleinen en de ontaarde ouders van dit onnoozel wichtje hebben niet eens den moeder voor te zorgen.
 - 't Roept wraak! Zulke lieden verdienen geene kinderen en allermint zoo'n mooi knaapje!
- Zoo praatten en babbelden en klaagden allen dooreen in hun schilderachtig koeterwaalsch eene dozijn vrouwen uit het volk aan den hoek der huidervettersstraat op de overzijde der Maas gelegen.⁵⁵¹

Willem Schippers [1867-1954], zelf ooit smidsjongen, schreef niet minder dan 45 boeken, waaronder in 1908 *De Vondeling*, over een smid die onder drie oude populieren, in het lange gras aan de slootkant een knaapje vindt.

De twee vondelingen is een novelle uit 1931 van Antoon Jozef Witte-ryck over de tweeling Paul en Pauline, gevonden in de Zeeuwse duinen, door een broer en een zus.

'Wat zagen zij? Onder een dichten doornstruik lagen twee zeer jonge kinderen naast elkander. Zij waren in wollen dekens gewikkeld; men zag nauwelijks de topjes van hun neusjes, die door de frissche morgenlucht op twee roode rozeknopjes geleken. Tranen van medelijden welden in Martha's oogen op.'⁵⁵²

Anders dan in Frankrijk en Groot-Brittannië leverde het vondelingenthema in ons taalgebied helaas geen grootse literatuur op. Toch waren vondelingen en hun wedervaren uitstekend materiaal voor verhalen in de kranten.

Stof voor vervolgh verhalen

Vondelingen leken wel de supersterren in de verhalen van de negentiende en de vroege twintigste eeuw. Een veel groter lezerspubliek vonden ze via de kranten, waar ze figureerden in de vervolgh verhalen. Dickens' romans bijvoorbeeld verschenen eerst als feuilletons in de krant. En in Frankrijk was er 'Les misères des enfants trouvés ou les mémoires d'un valet de chambre' van de hand van Eugène Sûe, dat ook in ons land als 'Martijn de vondeling, of de gedenkschriften van een kamerdienaar' bijzonder geliefd was.

Deze sociale roman uit 1846-1847 verscheen als *roman-feuilleton* – een ongemeen populair vervolgh verhaal. De auteur kwam zelf uit de gegoede klassen, maar was beïnvloed door het socialistische gedachtegoed. Hij beschreef de ellende en het harde leven van de onderste lagen van de bevolking. Hij riep de leiders ook op om iets aan deze situatie te veranderen. Als socialistisch volksvertegenwoordiger deed hij voorstellen om de arbeid anders te organiseren en sociale maatregelen te nemen. Hij vertelde in zwart-wit met veel stereotypen van goeden en kwaden. Hij inspireerde onder meer Victor Hugo voor zijn *Les Misérables* uit 1862.

Als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel. In de Belgische kranten verschenen dus ook vervolgh verhalen met de lotgevallen van verlaten kinderen en vondelingen.

De *Gazette van Aelst* van 3 december 1871 kopte: "De Vondeling" naar het Hoogduitsch' verscheen voor het eerst in 1871 en werd hernomen in de kranten van 1932. In maart 1874 vonden de lezers van *De Denderbode* met 'De vondeling' een verhaal uit Spanje in zes delen en 'De twee vondelingen' in 1885. Sommige feuilletons verschenen dagelijks zoals 'De vondeling van Parijs' in 1906, 'De vondelingen van het zeestrand' in 1907, 'De vondeling' ['Eene geschiedenis uit den Spaanschen tijd'] in 1916, 'De Amerikaansche vondeling' in 1920 en 'Vondeling' in 1935.

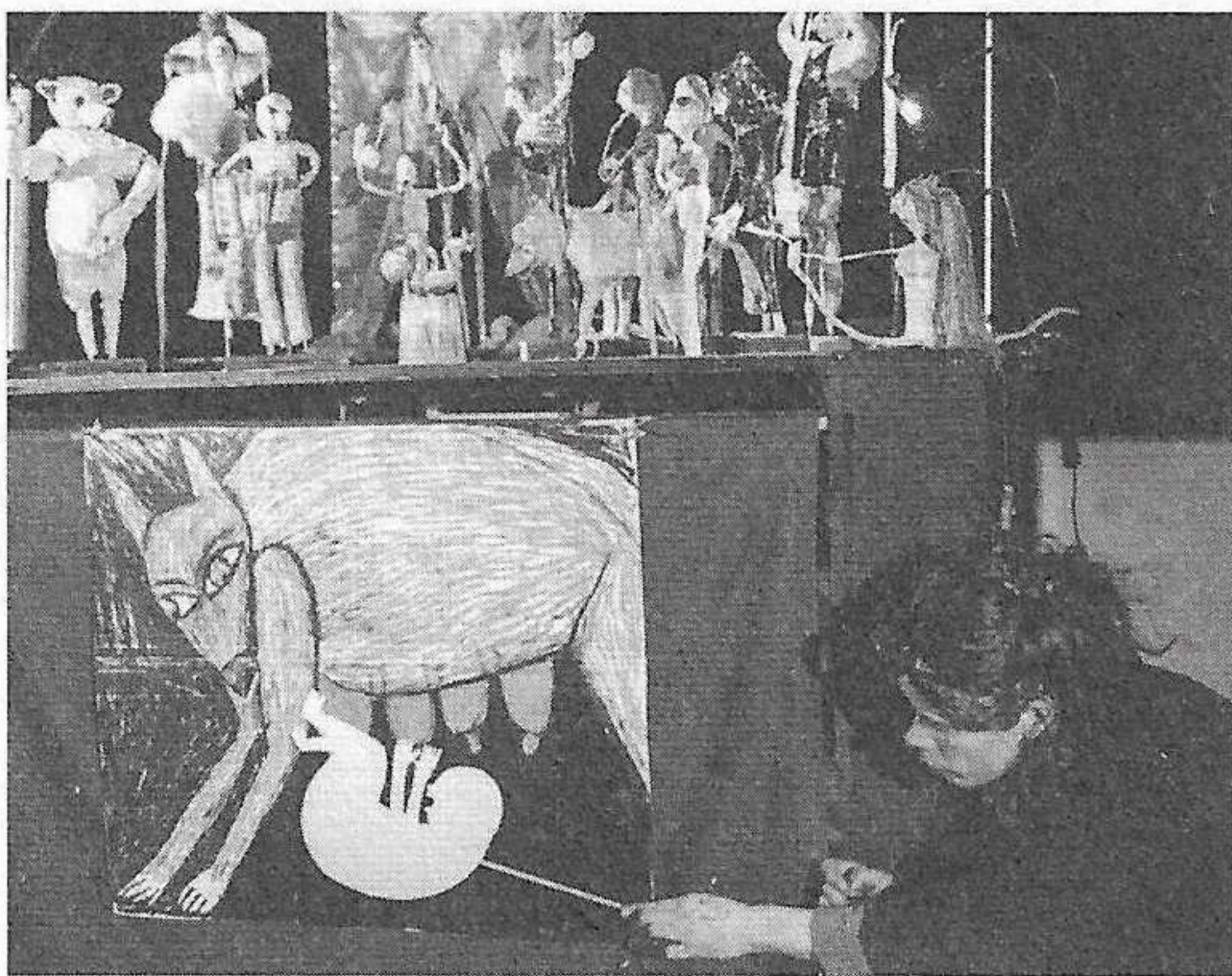
Titelblad van een aflevering van 'Les misères des enfants trouvés ou les mémoires d'un valet de chambre', Paris, 1881.

Er werd in dit land ook toneel gespeeld. De Minard opende in Gent in 1847. Op de openingsaffiche muziektheater: *Brigitta of de twee vondelingen*. Met dit 'blijspel met zang in drie bedrijven' geschreven door Hippoliet Van Peene,⁵⁵³ op muziek van Karel Miry, was succes gegarandeerd.

En in veel zalen kon men in april 1884 gaan kijken naar 'Jocrisse de Vondeling. Blijspel in één bedrijf. Prijzen der plaatsen: Voorbehoudene 2,00; Eerste 1,00; Tweede 0,50'.

Jocrisse de Vondeling van L. Ernest was een echte kaskraker, want het was erg geliefd bij het publiek, geïnteresseerd in de avonturen van de knecht-vondeling. Tussen 1876 en 1941 werd het talloze keren opgevoerd door toneelkringen overal te lande. Op zondag 12 november 1876 ging het doek op voor *Jocrisse de vondeling* bij toneelkring 'Broedermin' in Diest. Op de speellijst van de rederijkerskamer Jan Nieuwenhuyzen uit Lekkerkerk [Zuid-Holland] prijkte het in 1877.

De vondelingen van de brug van Notre-Dame, een drama in vijf bedrijven, werd in onze contreien op de planken gezet tussen 1913 en 1932, maar er was al veel eerder sprake van dit toneelstuk. In 1883 schreef een recensent: 'In den schouwburg wordt veler gemoed tot tranen bewogen bij [...] *De vondelingen van de brug Notre-Dame*.'⁵⁵⁴ De toneelschrijver Herman Heijermans vond het eerder een publiekstrekkende kermisdraak...⁵⁵⁵

Theatermaakster Stefanie Claes in *Mia Kermis*.

Ook in 2020 brengen vondelingen en hun wedervaren inspiratie bij verhalenschrijvers en theatermakers. Aan de hand van tientallen zelfgemaakte poppen en tekeningen vertelt Stefanie Claes het beeldende woordeloze verhaal van *Mia Kermis*, een kind dat gevonden wordt en opgroeit nabij de kermis en op zoek gaat naar haar eigen begin om zo te kunnen groeien. Het resultaat is een intieme miniatuurvoorstelling voor volwassenen, waarbij tieners welkom zijn. De ragfijne vertelling ging in première in februari 2020 en toert langs de culturele centra.

Theatermaakster Stefanie Claes zegt over haar thema:

'Ik zie de vondeling als een metafoor voor een soort alleenheid. Op deze manier wil ik nadenken over de vraag 'waar komen wij vandaan?'

8.2 Het volk vertelt

Niet enkel in de schone letteren is plaats voor vondelingen, maar ook in de sprookjes, sagen en legenden die op lange winterse avonden verteld werden. Kinderen kregen met de pap sprookjes ingelepeld en leerden zo al vroeg over vondelingen en achtergelaten kinderen.

Gevonden door de gebroeders Grimm

De gebroeders Grimm schreven in 1812 hun versie van 'Hans en Grietje' naar een bestaand Duits sprookje. Wie kent niet het verhaal van de arme houthakker en zijn vrouw die aan de rand van het bos woonden? Hoe het de twee verlaten kinderen verging, met de kiezelsteentjes, de broodkruimels en de heks met haar peperkoekehuisje, weten we allemaal nog heel goed. In dit verhaal verwees de verhalenverteller heel duidelijk de armoede aan als een van de belangrijkste motieven tot verlaten of te vondeling leggen.⁵⁵⁶

Een minder bekend sprookje uit de *Kinder- und Hausmärchen*, de verzameling van de gebroeders Grimm, is dat van 'De drie vogeltjes'.

*'Duizend en meer jaren geleden [...] waren er drie zussen en die hadden hun zinnen gezet op de koning en twee van zijn ministers. Ze trouwen, maar de zussen die met de ministers huwden, blijven kinderloos. Wanneer de koning op reis is bevalt de derde zus, inmiddels koningin van een jongetje, dat een vuurrode ster draagt op het voorhoofd. De jaloerse zussen gooien het kind in de rivier, maar een visser vindt de baby en voedt het samen met zijn vrouw op, als was het hun eigen zoon. Dit gegeven zal zich nog twee keer herhalen en telkens wordt het kind in de rivier gegooid en weer opgevisst door de visser. De koningin belandt ten onrechte in de gevangenis, omdat de koning meent dat zij de kinderen doodt.'*⁵⁵⁷

En om het af te leren nog een laatste sprookje uit de rijke schat van Grimm: 'De duivel met de drie gouden haren'. Er was eens een arme vrouw en die kreeg een zoontje, en omdat hij met de helm geboren was, werd hem voorspeld dat hij op zijn veertiende de dochter van de koning tot vrouw zou krijgen. Nu gebeurde het dat de koning kort daarop door het dorp kwam, en niemand wist dat het de koning was. En toen hij aan de mensen vroeg wat voor nieuws ze te vertellen hadden, vertelden zij aan de man over de voorspelling. De koning met het kwade hart had andere plannen voor zijn dochter. Hij zocht

de ouders op en kon hen overtuigen om hem het jongetje mee te geven. De koning stopte het kind in een doos, en reed ermee weg, tot hij aan een diep water kwam. Daar gooide hij de doos in en dacht: van die onverwachte vrijer heb ik mijn dochter afgeholpen. Maar de doos zonk niet, maar dreef als een scheepje. Er drong niet eens een druppel water in. Zo dreef het tot op twee mijl van het paleis van de koning, tot aan de watermolen, en de doos bleef tegen het rad steken. Een molenaarsjongen die de doos zag, haalde hem met een haak naar zich toe en verheugde zich al op een grote schat. Maar toen hij de doos opende, lag er een mooi jongetje in, dat heel flink en aardig was. Hij bracht het bij de molenaar en omdat deze geen kinderen had, zagen hij en zijn vrouw dit als een geschenk van God. Ze zorgden goed voor de kleine vondeling en hij groeide op tot een eerlijk man.

Uiteindelijk huwt de vondeling de prinses, maar de koning zint op wraak en beveelt zijn schoonzoon om in de hel de drie gouden haren te halen, die de duivel op zijn kop heeft. Pas dan zou het huwelijk geldig zijn... Hij begint aan zijn queeste en keert terug met drie gouden haren en nog zoveel meer.⁵⁵⁸

Bij Grimm, net zoals in de verhalen uit de klassieke oudheid, zijn vondelingen bron van afgunst en verstoting. Arme zielen vinden de 'nobele' kinderen en voeden ze in alle goedheid op. Ze komen altijd goed terecht.

De vondelingen van Vlieland en Kinderdijk

Sagen en legenden zijn altijd handig om voor het onverklaarbare, een verklaring te geven. In het Noorden van Nederland kennen ze de zogenaamde Wanda-sage. Dit verhaal heeft betrekking op het ontstaan, in de dertiende eeuw, van het Eijerlandse Gat, de zeestraat tussen Texel en Vlieland.

Wanda zou de vorstin zijn geweest van Vlieland en Eijerland, die destijds één geheel zouden hebben gevormd, terwijl Eijerland tegenwoordig het noordelijke deel is van Texel. Wanda had twee zoontjes. Op een winterse dag speelde een van de zoontjes op een ijsschots, maar die dreef weg en het kind werd nooit teruggezien. Later, toen de andere zoon Hessel groot was geworden, kwamen er monniken die beweerden een deel van Wanda's land te bezitten. En wat nog erger was, de monniken groeven een kanaal door de duinen om de verbinding met de Noordzee te verkorten. Wanda en Hessel verzetten zich en in een gevecht doodde Hessel zelfs monnik Bouwe, leider van een graafploeg. Toen bleek dat Bouwe de verloren zoon

van Wanda was, gered en opgevoed door de monniken! Toen Wanda het nieuws hoorde, raakte ze in paniek. Ze herinnerde zich namelijk een vloek, die ooit over haar familie was uitgesproken: als een man van de familie een broer zou doden, zou de zee haar vorstendom verzwelgen. En zo maakte het Eijerlandse Gat een einde aan Wanda's land. Volgens de sage kan je Wanda's geest nog zien bij zware stormen, wanneer ze met haar armen probeert de golven te kalmeren.⁵⁵⁹

De naam 'Kinderdijk' heeft mij altijd al geïntrigeerd. Kinderdijk is de naam van een dorp in Zuid-Holland, maar meer nog vormen de Kinderdijkse molens een iconische plek in het Nederlandse landschap. Ze staan voor meer dan zevenhonderd jaar strijd tegen en met het water. Nu is het Unesco-werelderfgoed, maar er is ook een mooi verhaal verbonden aan deze postkaartplaats.

In het begin van de vijftiende eeuw zag het gebied er heel anders uit dan tegenwoordig. Het was een welvarende streek, met veel kleine dorpjes en een paar kloosters, en strekte zich uit over twee provincies tussen de rijke steden Dordrecht en Geertruidenberg, die hier hun voorraden vandaan haalden. Ook in die tijd wist men dat alleen een sterke dijk de polder voldoende kon beschermen tegen het opdringende water, maar de dijk was slecht onderhouden. Door de oorlogstoestanden en het turfsteken was de dijk nogal verwaarloosd. Men probeerde de hoge heren tevergeefs te waarschuwen tegen het dreigende gevaar, maar elke versterking kostte geld. En toen men tot het besef was gekomen dat er iets moest gebeuren, sloeg het noodlot toe.

In 1421, op de naamdag van de Heilige Elisabeth, beukten hoog water en een zware noordwesterstorm op de dijk, die op de zwakste plekken al gauw bezweek. Bij deze Sint-Elisabethsvloed ging het rijke gebied verloren, dorpen werden weggevaagd en tientallen mensen verdronken. Alleen Dordrecht, liggend op een eilandje, bleef gespaard.

In een van die troosteloze nachten na de ramp, is de legende geboren... De doodvermoeide mannen zagen iets over de golven komen aandrijven. Het was een wieg, met daarin een rustig slapende baby, in evenwicht gehouden door een kat, die van de ene kant naar de andere sprong. Het kindje, een meisje, werd voorzichtig naar de oever gehaald en naar Dordrecht gebracht, waar ze door een onbekend gebleven familie liefderijk werd opgenomen. Het kreeg de naam Beatrijs, wat 'de gelukkige' betekent, omdat ze in die rampzalige tijd een symbool werd van het leven.

Niemand wist waar het kleine meisje vandaan kwam; haar enige bezit bestond uit een bloedkoralen ketting met een gouden kruis. Later werd ze de stammoeder van een deftig Dordts geslacht. Ter herinnering aan de wonderlijke redding van de vondeling, heet de dijk van die dag af Kinderdijk.⁵⁶⁰

Het verhaal van Kinderdijk is er inderdaad eentje van geluk en hoop in bange dagen. De vondeling van Kinderdijk kreeg een herkenningsteken mee in de vorm van een gouden kruis aan een ketting van bloedkoraal. Misschien hadden de ouders de hoop om hun kind ooit nog levend terug te zien.

De Waternekker en Lange Wapper

Mijn grootvader vertelde verhalen uit zijn kindertijd, met daarin mysterieuze figuren en kwelgeesten. Hij wist hoe ze 's avonds in het donker – vooral op weg van café naar huis – op je sprongen, alsmaar zwaarder wordend, om het je knap lastig te maken. Hij kende verhalen over 'Kludde en de Zwarte Hand' en over dwaallichtjes en ook over De Waternekker, die zich weleens als een vondeling vermomde.

Het verhaal van de waternekker is opgetekend in de volksverhalenbank en gaat zo. Een vrouwtje dat omstreeks zes uur 's ochtends naar de mis ging, zag een pakje in de goot liggen. De vrouw zag dat het een kindje was. De vrouw nam het kindje mee naar binnen en gaf het pap. Toen het kindje zijn buikje vol had, vloog het door de schoorsteen weg terwijl het riep: 'Ik heb gegeten, ik heb gegeten! Ik heb gegeten voor een keer.' Men vertelde dat dat kind De Waternekker was geweest.⁵⁶¹

In Antwerpen kennen we de plaaggeest Lange Wapper, een figuur ontsproten uit de fantasie van de Antwerpenaar. Ook Lange Wapper durfde zich net als De Waternekker weleens vermommen als vondeling, zeker wanneer hij Stans van 't Gangsken de daver op het lijf kon jagen en een les kon leren.

Stans van 't Gangsken was een valse vrouw die zich verstopte bij de vondelingschuif. Zo kon ze zien wie zijn kind te vondeling legde. Ze chanteerde die mensen en dreigde alles aan de grote klok te hangen, tenzij er geld op tafel kwam. Hoe arm ze ook waren, in paniek betaalden de mensen waar ze om vroeg.

Op zekere dag veranderde Lange Wapper zichzelf in een busselkind en hij ging voor de deur van Stans van 't Gangsken liggen, hartverscheurend huilend. Stans wilde hem eerst niet oppakken, maar omdat het kind almaar luider tekeering, tilde ze het toch maar op,

Lange Wapper in Antwerpen.

met de bedoeling het naar de schuif te brengen. Ze haastte zich zoveel ze kon, maar het kind in haar armen werd hoe langer hoe zwaarder. Het groeide en groeide, zijn voeten raakten al de grond, het sloeg zijn lange armen om haar hals. Stans dacht dat ze ging sterven en liet het kind los. En daar stond Lange Wapper voor haar. Hij heeft haar een rammeling gegeven die ze nooit meer vergat. Ze had de les begrepen. Ze verdiende voortaan geen cent meer aan de schuifkinderen.⁵⁶²

Overal vondelingen

Niet alleen Europa kende volksverhalen waarin vondelingen werden opgevoerd. In China is er het mooie verhaal van 'De Blinde Minstreel'. Heel lang geleden leefde er een keizer die maar geen kinderen kon krijgen. Toen hij echter heel oud was, kreeg hij toch nog een zoon. Maar helaas, het knaapje was blind. De keizer was zo teleurgesteld dat hij het bevel gaf het kind in de uitgestrekte bossen achter te laten ten prooi aan de wilde dieren. Maar de dieren hadden medelijden met het hulpeloze knaapje en zij deden het geen kwaad. Een tijgerin zoogde hem, een vos kleedde hem met boomschors en de vogels leerden hem zingen. Wanneer het knaapje huilde, kwamen de bosgoden naar hem toe en vertelden allerlei verhalen.

Zo groeide hij op tot een verstandige en flinke jongen die wonderlijke verhalen kon vertellen en zo goed kon zingen dat het voor de dieren een plezier was om naar hem te luisteren. Op een dag krijgt hij van de goden een *pi-pa*, een Chinese peervormige luit met vier snaren. Hij werd een van de beste muzikanten van zijn tijd. Uiteindelijk komt hij weer bij zijn vader aan het keizerlijke hof terug. Vanwege zijn uitzonderlijke talenten en zijn verstand wordt hij toch diens troonopvolger.⁵⁶³

Een verhaal uit Texas op het nieuwe continent, is dat van Billy de coyote. De ouders van Billy hebben veertien kinderen en ze trekken met een huifkar naar het Wilde Westen. Nadat ze de Coyote Rivier waren overgestoken, begon de huifkar te schommelen en kleine Billy viel eruit. Niemand die het merkte. Pas een maand later kwam de moeder tot de ontdekking dat een van haar kinderen weg was. Maar toen waren ze al een heel eind verder en vader was niet bereid terug te gaan. Hij was er nogal gerust in dat het jongetje wel zou worden gevonden.

Billy was tussen de struiken gerold, waar hij inderdaad gevonden werd door een coyote. De prairiewolf besnuffelde hem en omdat

Billy net zo erbarmelijk huilde als een welp, nam het dier het kindje in zijn bek, bracht het tussen zijn tanden naar zijn hol en legde het naast zijn welpen. Later vindt een cowboy de jongen, die uitgroeit tot de slimste, handigste en sterkste cowboy van Amerika.⁵⁶⁴

Ook hier weer de oeroude bouwstenen voor een verhaal met een vondeling. Per ongeluk of met opzet achtergelaten kinderen, zoals **Billy**, **Mowgli**, **Tarzan** en **Oedipus**, worden opgevoed door wilde dieren: de verhalen zijn van alle tijden en van overal.

Het allermooiste verhaal over een vondelingenjongen vond ik in Sicilië. Het is een legende over hoe een vondeling zijn eten deelde met Jezus aan het kruis en zo een heilige werd. Een godvrezende boer vond op een dag op zijn akker een vondelingetje. Hij beloofde het kind groot te brengen. Van die dag af ging alles hem voor de wind. De gewassen waren vol vruchten, het graan groeide dat het een lieve lust was, de wijngaard gaf goede oogsten – kortom, de boer was nog nooit zo fortuinlijk geweest.

Het jongetje groeide op, maar hij had nog nooit een kerk of een heiligenbeeld gezien en wist niets af van Onze Lieve Heer of de heiligen. Op zekere dag moest de boer naar Catania en hij nam de jongen mee naar de stad. Toen zij bij de *duomo* gekomen waren, liet de boer hem daar achter, terwijl hij boodschappen deed. De jongen stapte de dom binnen en zag de met goud bestikte gewaden, de kostbare kleden op het altaar, de bloemen, de kaarsen. Hij stond er met open mond, omdat hij zoiets nog nooit gezien had. Stap voor stap naderde hij het hoofdaltaar en zag de gekruisigde christus. Hij knielde op de altaartreden en richtte zich tot het crucifix. Hij vroeg aan Jezus waarom ze hem aan dat hout genageld hadden en of hij iets verkeerd had gedaan. En de gekruisigde knikte ja. Waarop de jongen weer: 'Och, arme kerel, dat moet u niet meer doen, u ziet, hoe u nu moet lijden!' En Christus knikte opnieuw.

De hele tijd bleef de jongen met Jezus in gesprek, tot de plechtigheid afgelopen was en de koster de kerkdeur wilde sluiten. Hij zag dat het boerenjongetje geknield lag voor het hoofdaltaar. Toen hij het kind aanmaande om naar buiten te gaan, antwoordde de jongen: 'Ik blijf hier, anders blijft die arme stakker helemaal alleen. Eerst hebben jullie hem aan het hout genageld en nu laten jullie hem aan zijn lot over! Is het niet waar, beste vriend? Vindt u het prettig, dat ik hier blijf?' En Jezus knikte weer.

Toen de koster de jongen tegen Jezus Christus hoorde praten en zag dat de Heer hem antwoord gaf, holde de geschrokken kerkdie-

naar naar de pastoor en vertelde hem alles. De pastoor was van mening dat de jongen een heilige ziel was en liet hem een bord macaroni en wijn brengen.

De jongen vroeg aan Christus: 'Goede vriend, u zult wel honger hebben, wie weet hoelang u al niet hebt gegeten. Neem maar wat van de macaroni!'

Hij nam het bord, klom het altaar op en begon Christus met een vork schepjes macaroni toe te reiken. En de Heer opende zijn mond en at de macaroni. Daarna zei de jongen: 'Beste, hebt U geen dorst? Drink maar wat van mijn wijn!' en hij bracht een glas met wijn aan de mond van de gekruisigde.

De pastoor die achter het altaar verborgen zat, had alles gezien. Zo zag hij dat de jongen, na het eten en drinken, de armen kruiste en dat zijn ziel zich losmaakte van het lichaam en zingend ten hemel steeg. De pastoor snelde naar het lichaam van de jongen toe, dat uitgestrekt lag voor het altaar: de jongen was dood.

Dadelijk liet de pastoor in de gehele stad bekendmaken dat er een heilige was, en hij liet hem in een gouden kist leggen. Van overal uit de stad stroomden de mensen toen en ze knielden rondom de kist. Ook de boer kwam en herkende in het kleine lichaam in de gouden kist zijn pleegzoon en hij zei: 'Heer, u hebt hem mij gegeven en u hebt hem mij genomen en u hebt er een heilige van gemaakt!'

Daarna keerde hij naar huis terug en alles wat hij ondernam lukte hem, zodat hij rijk werd. Maar het geld dat hij verdiende, schonk hij aan de liefdadigheid en hij leidde een heilig leven. Toen hij stierf kwam ook hij, net als zijn vondeling, in de hemel.⁵⁶⁵

8.3 Stof voor smartlap en opera

Het volk vertelt, maar het volk maakt ook muziek. Zo zongen markt-zangers op bekende melodieën verhalen die gebaseerd waren op ware histories en verkochten ze voor wat kleingeld de tekst op papier. In het repertoire van deze liedjeszangers maakten moorden, bedrogen dochters en vondelingen de dienst uit.

Marktliederen

In Leefdaal [tussen Leuven en Tervuren] zijn er drie mannen wie die liederen zeer genegen zijn. Marc Justaert, Johan Morris en Frakke Arn tekenen de liedjes op en voeren ze ook uit. Op hun website

Romantische voorstelling van een kind dat gevonden wordt.

wreed-en-plezant.be verzamelden zij talloze gezongen juweeltjes. Hun doel is de marktzanger en zijn werk in ere te herstellen.

Er is geen beginnen aan om alle liederen waar een vondeling mee gemoeid is, hier op te nemen. Het zijn vaak lange verhalen, want het was de bedoeling dat het volk waar kreeg voor zijn geld. Zo is er het verhaal van Melanie van 't kasteel en hare vondeling.

De Vondeling

Als Melanie een kind was van drie jaar
 Eens dat zij met haar ouders wand'len ging
 Wat vond zij daar tussen die groene blad'ren
 Een lief klein kind een pasgeboren wicht
 En haar mama heeft het van de grond genomen
 En zij omhelsde het zo menig maal
 Zij riepen uit 't is ons van God gezonden
 Zij hebben 't mee naar het kasteel gedaan

't Kind werd gedoopt en opgevoed in wilde [weelde]
 Mijnheer de graaf noemde het zijn kind Gustaaf
 Tot als het nu de zeven jaren telde
 En dan weird hij naar een pensionaat gedaan
 Waar hij verbleef al tot zijn achttien jaren
 Dan kwam hij weer bij zijnen braven heer
 Gustaaf die liet al zijn studie varen
 En kwam terug als kind op het kasteel

Door zijne schoonheid en door zijne schone gaven
 Werd hij bemind van graaf en van gravin
 Maar nog veel meer stond hij in gedachten
 Van Melanie zijn enig kind
 De liefde die is in haar hart gezworen
 't Is twintig jaar zij maakt het openbaar
 Gustaaf mijn vriend gij zijt voor mij geboren
 Geef mij de hand ik word uwe echte vrouw

Ach Melanie waar zijn toch uwe gedachten
 Stelt ge dan uwen zin op ene armen vondeling
 En gij zoo rijk zoo edel van geslachten
 En ik die genen vader of geen moeder ken
 Ach Melanie wilt gij daar niet van spreken

Ach Melanie breng mij in geen verdriet
Want mocht uwe rijken vader dat eens weten
God weet God weet wat er ons dan geschiedt

Toch Gustaaf niets kan mij 't toen baten
Want ik bemin u boven God en goed
Gustaaf mijn vriend ge moogt mij niet verlaten
Want dat zou kosten mijne bleeke dood
Moeten wij lijden moeten wij soms vieren
Moeten wij smarten en ellende onderstaan
Ons liefde die zal er triomferen
Dat zweer ik u bij God en zijnen naam

Melanie die ging er nu bij haren vader
Ach papa aanhoor de stem van uwe enig kind
Het is den trouw die ik u kom te vragen
Al met Gustaaf den armen vondeling
Maar haar papa vol van woede opgewonden
Heeft er met een wreed en onbedaarlijk gedacht
Zijne dochter naar een klooster gezonden
Terwijl Gustaaf naar vreemde streken mocht

Melanie die deed er nu haar bittere klachten
En riep och God waar heb ik dat verdiend
Gustaaf mijn vriend wie zal uw leed verzachten
In een vreemd land waar dat ge niemand kent
Melanie die treurt omtrent de zeven maanden
Dan werd ze ziek naar het paleis gebracht
Men roept doktoors van ver uit vreemde landen
Maar genen heer die haar genezen kan

Zeven doktoors kwamen een konsul te leggen
Mijnheer den graaf 't is verdriet en anders niet
Uwe dochter kan maar tien dagen meer leven
Mijnheer den graaf die er bedroefd uitzien
Om haren biechtvader hierdoor gezonden
Aan wie zij haar lijden heeft bekendgemaakt
Zoo ras als hij die zaak heeft ondervonden
Gaet hij bij den graaf voor haar kontentement

Romantische voorstelling van de vondeling.

Den priester ging er nu bij haren vader
Mijnheer de graaf wilt ge niet dat uwe enig kind
Als martelares wordt naar het graf gedragen
Laat ze dan trouwen met den armen vondeling
En haar papa viel voor Melanie ter aarde
Vergiffenis mijn allerliefste kind
Hier is het woord en d'hand van uwen vader
Trouw met Gustaaf den armen vondeling

Den graaf die doorzocht vele steden in 't rond
Dan kwam hij in den stad Brussel aan
Waar hij Gustaaf heeft in 't gevang gevonden
Waar dat hij zat als arme bedelaar
De graaf die heeft hem bij den hand genomen
Staat op mijn vriend uw lijden is gedaan
Voor al uw smarten zal ik u belonen
Ge wordt mijn kind en mijnen erfgenaam

Den zelfden dag wordt alles nog geschreven
De bisschop die kwam er al met een spoed
Aan haar ziekbed werd 't huwelijk ingezegend
Ziet eens wat de ware liefde doet
God heeft aan haar de gezondheid weer gegeven
Tot grooten troost aan hare ouders zoet
't Is een spiegel voor al die nog zijn In 't leven
Dat ware liefde triomferen moet.⁵⁶⁶

Van de marktzangers van weleer, via het levenslied, naar de kleinkunstenaars uit de jaren zestig en zeventig is niet eens zo'n grote stap. Boudewijn de Groot heeft zeker op dit terrein meer dan zijn sporen verdiend. Zo schreef hij 'De vondeling van Ameland'.

Op het strand van Ameland, was hij als zuig'ling aangespoeld
Overboord gegooid, op een reddingsboei gebonden
Hij had zich op de golven als in de baarmoeder gevoeld
En schreeuwde tot hij door een jutter werd gevonden

Ameland sprak schande van de jutter
Een zonderling die leefde van de wind
Die al de raarste dingen had gevonden
Hoe kwam die jutter nu weer aan dat kind?

Noten

In dit boek is geen bibliografie opgenomen. Het notenapparaat is zeer uitgebreid en daarin kan iedereen die dat wenst de geraadpleegde literatuur terugvinden.

Het was onbegonnen werk om bij iedere vondeling een voetnoot te plaatsen met daarin de exacte vindplaats van de informatie in verband met elke individuele naam.

Informatie over de vondelingen vond ik telkens in de respectieve stadsarchieven:

voor Antwerpen – FelixArchief

voor Brugge – erfgoedbrugge.be

voor Brussel – archives-archieven CPAS Bruxelles –
OCMW Brussel

voor Doornik – Archives de l'Etat en Musée de la Folklore

voor Gent – Archief Gent

voor Leuven – OCMW-archief Leuven

voor Maastricht – Historisch Centrum Limburg

voor Mechelen – Stadsarchief Mechelen

¹ Boswell J., *Overgeleverd aan vreemden. Het verlaten van kinderen in de Oudheid en de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1990, p. 26.

² Graumans, *Ingenuus natus sed expositus. Te-vondelinglegging in de Romeinse komedie en de plaats van de Romeinse komedie in het onderzoek naar vondelingen in de oudheid*, Masterscriptie Latijn, S.L., 2016, p. 3.p. 8.

³ <https://www.italie.nl/i-nostri-amici/elza/cognomi/>

⁴ <http://nl.namespedia.com/details/Esposito>

⁵ *Vondelingenakte Aloyisius Ziebor*. Felixarchief Antwerpen.

⁶ Boswell J.

⁷ Boswell J., p. 31-32.

⁸ Graumans M.

⁹ Graumans M., p. 7.

¹⁰ Graumans M., p. 9.

¹¹ Wyns V., *Dwergen in de Grieks-Romeinse Oudheid. Van kleine saters tot troetels van de keizers*, Masterproef 2010-2011, KULeuven, p. 28.

¹² Wyns V., p. 37-38.

¹³ Boswell J., p. 50-51.

¹⁴ Rasschaert A., *Vrouwen in Sparta. Op zoek naar een sterke vrouw in een militaristische samenleving*, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte Academiejaar 2009-2010, RuG, Gent, p. 76.

¹⁵ <http://histoforum.net/artikelen/sparta.htm>

¹⁶ Wyns V., p. 3.

¹⁷ Boswell J., p. 45.

¹⁸ Wyns V., p. 46.

¹⁹ Boswell J., p. 50.

²⁰ Boswell J., p. 68.

²¹ <http://www.koxkollum.nl/vertalingen/dafnis.htm>

²² <http://www.koxkollum.nl/vertalingen/dafnis.htm>

²³ Boswell J., p. 52.

²⁴ Boswell J., p. 53.

²⁵ Boswell J., p. 53-54.

²⁶ Boswell J., p. 121.

²⁷ Boswell J., p. 294.

²⁸ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kinderdoding>

²⁹ Boswell J., p. 211.

³⁰ Boswell J., p. 184-185.

³¹ Boswell J., p. 193.

³² Boswell J., p. 198-199.

³³ Boswell J., p. 298-299.

³⁴ Semichon, E., *Histoire des enfants abandonnés depuis l'Antiquité jusqu'à nos jours*, Paris, 1880, p. 159-160.

³⁵ Van Ussel J.M.W., *Geschiedenis van het seksuele probleem*, Amsterdam, 1968, p. 301.

³⁶ <http://magenealogie.eklablog.com/l-enfant-au-fil-des-siecles-a105546416>

³⁷ Flipponi S., e.a. [ed.] *The Museo degli Innocenti*, Florence, 2016, p. 24.

³⁸ Boswell J., p. 291.

³⁹ Boswell J., p. 292.

⁴⁰ Boswell J., p. 293.

⁴¹ Willems G., "Gevonden in de rolle.." *Vondelingen en verlaten kinderen in West-Europa: onderzoek voor Gent in de 19de eeuw*, masterscriptie geschiedenis, UGent, 1985, p. 6.

⁴² Willems G., p. 6.

- France, Germany, Sweden, North-America, Jamaica and Japan. London, 1980.
- ⁵⁰⁸ Met dan aan Johan De Corte.
- ⁵⁰⁹ Het kasteel van Hoogstraten, sedert 1810 ingericht als bedelaarsoord, bleef staatseigendom. De dreef werd in 1817 publieke weg. Het 'Bedelaarsgesticht van de Beide Nethen, opgericht bij decreet van Napoleon van 5/7/1808, was eerst ondergebracht in het afgeschafte dominicanenklooster in Mechelen; op 18/6/1810 werd het kasteel van Hoogstraten hiervoor ter beschikking gesteld.
- ⁵¹⁰ Vercauteren G., Zo ziek, zo oud en zo alleen. De uitbesteding van behoeftige ouderen in en om Antwerpen (1811-1910) in: https://faro.be/sites/default/files/erfgoeddag/zo_ziek_zo_oud.pdf, p. 6.
- ⁵¹¹ De Kleine Gazet, 16 december 1883, p. 1.
- ⁵¹² Vooruit, 6 juni 1891, p.
- ⁵¹³ <https://bruges-la-morte.net/wp-content/uploads/Pauvre-Belgique-texte-integral.pdf>
- ⁵¹⁴ Baudelaire C., Pauvre Belgique. Texte publié par Jacques Crépet et Claude Pichois, Parijs, 1953, p. 43-44.
- ⁵¹⁵ Verheyen A., p. 177.
- ⁵¹⁶ Van Assche L., p. 33.
- ⁵¹⁷ Brochure Open Mommentendag, Antwerpen, 2009, p. 32.
- ⁵¹⁸ Afschrift A., Een gevonden leven, Pieter Afschrift en zijn tijd 1834-1908, S.L., 2017, p. 66.
- ⁵¹⁹ Afschrift A., p. 72-73.
- ⁵²⁰ Afschrift A., p. 159.
- ⁵²¹ <https://familienaam.be/>
- ⁵²² Vanderhaeghe J., 'Vondelingen in Kapellen?' in 't Bruggeske, jg. 34, september 2002, nr. 3, p. 70.
- ⁵²³ 't Bruggeske, p. 71.
- ⁵²⁴ Te vondeling gelegde jongen.
- ⁵²⁵ Informatie via Geneanet.
- ⁵²⁶ Venneman Rosane, Joannes, een vondeling der commune HOK Berlare...
- ⁵²⁷ <http://kinderencentraal.be>
- ⁵²⁸ <http://derijkstebelgen.be/vermogende/familie-renmans/>
- ⁵²⁹ Hanssen J., Pierre Vrelust, een markante figuur, Heemkundige Kring Scilla, Schilde.
- ⁵³⁰ Dodion M., e.a. Art. 211, 'De genealogie van de familie Michel', in Familieschoon, Anno LVII nr. 55, 1/2016, driemaandelijks maart, april, mei 2016, p. 1229-1230.
- ⁵³¹ Exodus 1:15-23
- ⁵³² <http://www.bloggen.be/dzeus/archief.php?ID=38>
- ⁵³³ https://www.dbnl.org/arch/mincoo5hando1_01/pag/mincoo5hando1_01.pdf
- ⁵³⁴ Boswell J., p. 56-57.
- ⁵³⁵ De Legenda aurea is een verzameling heiligenlevens en kerkelijke feesten, geordend volgens het kerkelijk jaar, in het laatste kwart van de 13de eeuw gecompileerd en geredigeerd uit reeds bestaande en soms heel oude Latijnse legenden.
- ⁵³⁶ https://nl.wikipedia.org/wiki/Judas_Iskariot#Motivatie_voor_Judas'_verraad
- ⁵³⁷ Boswell J., p. 259-260.
- ⁵³⁸ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Esmoreit>
- ⁵³⁹ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Wintersprookje_\[toneelstuk\]#Synopsis](https://nl.wikipedia.org/wiki/Wintersprookje_[toneelstuk]#Synopsis)
- ⁵⁴⁰ <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/shakespeare-had-genoen-van-de-woedende-mannen~be6fdf71/>
- ⁵⁴¹ <https://www.stripweb.be/S-stripverhaal-de-geschiedenis-van-tom-jones-bestellen-9686.asp>
- ⁵⁴² https://en.wikipedia.org/wiki/Little_Dorrit
- ⁵⁴³ <https://www.bl.uk/collection-items/bront-juvenilia-the-foundling>
- ⁵⁴⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Silas_Marner
- ⁵⁴⁵ <https://www.bachelorandmaster.com/globaldrama/the-importance-of-being-earnest-summary.html#.XY9ozORdAdI>
- ⁵⁴⁶ Hugo V., De klokkenluider van de Notre-Dame, uitgave in De Morgen – Bibliotheek. De verboden boeken, S.D., Amsterdam, p. 159.
- ⁵⁴⁷ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Quasimodo_\[personage\]](https://nl.wikipedia.org/wiki/Quasimodo_[personage])
- ⁵⁴⁸ Ros B., Hector Malot in nieuwe vertaling in Literatuur zonder leeftijd. Jaargang 13[1999].
- ⁵⁴⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Het_parfum
- ⁵⁵⁰ Baricco A., Novecento, Amsterdam, Antwerpen, 2015, p. 14-15.
- ⁵⁵¹ Strobbe I., Albrada. De vondeling, Brugge, 1900, p. 19.
- ⁵⁵² Witteryck A.J., De twee vondelingen, Steenbrugge, 1931, p. 9.
- ⁵⁵³ https://www.dbnl.org/tekst/peeno01brigo1_01/colofon.php
- ⁵⁵⁴ De Beer e.a. in Noord en Zuid: tijdschrift ten dienste van onderwijzers, bij de studie der Nederlandsche taal-en letterkunde, Volume 6.
- ⁵⁵⁵ Gras H., Een stad waar men zich koninklijk kan vervelen. De modernisering van de theatrale vermakelijkheden buiten de schouwburg in Rotterdam circa 1770-1860, Hilversum, 2009, p. 229.
- ⁵⁵⁶ https://www.grimmstories.com/nl/grimm_sprookjes/hans_en_grietje
- ⁵⁵⁷ https://www.grimmstories.com/nl/grimm_sprookjes/de_drie_vogeltjes
- ⁵⁵⁸ https://www.grimmstories.com/nl/grimm_sprookjes/de_duivel_met_de_drie_gouden_haren
- ⁵⁵⁹ <https://www.scientias.nl/vlieland-van-de-wanda-sage-tot-de-roofmoord-van-1807/>
- ⁵⁶⁰ https://www.beleven.org/verhaal/hoe_kinderdijk_aan_zijn_naam_komt
- ⁵⁶¹ https://www.volksverhalenbank.be/mzoeken/zoeken_Detail.php?ID=11650
- ⁵⁶² http://www.volksverhalen.be/Antwerpen_LangeWapper_en_Stans
- ⁵⁶³ https://www.beleven.org/verhaal/de_blinde_minstreel
- ⁵⁶⁴ https://www.beleven.org/verhaal/billy_de_coyote

- 565 [https://www.beleven.org/verhaal/het_jongetje_dat_de_](https://www.beleven.org/verhaal/het_jongetje_dat_de_gekruisigde_eten_gaf)
 566 <http://www.wreed-en-plezant.be>
 567 https://en.wikipedia.org/wiki/La_fille_du_régiment
 568 https://nl.wikipedia.org/wiki/Daphnis_et_Chloé
 569 https://nl.wikipedia.org/wiki/L%27Enfant_sauvage
 570 https://en.wikipedia.org/wiki/Foundling_Hospital
 571 <http://www.componisten.net>
 572 https://nl.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau.
 573 Van Ussel J.M.W., *Geschiedenis van het seksuele probleem*, Amsterdam, 1968, p. 121.
 574 https://nl.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau#Trivia
 575 Boswell J., p. 11.
 576 Boswell J., p. 22.
 577 Boswell J., p. 22.
 578 http://www.dedebatten.be/assets/boek_rousseau.pdf, p. 7.
 579 http://www.dedebatten.be/assets/boek_rousseau.pdf, p. 123.
 580 https://nl.wikipedia.org/wiki/Kaspar_Hauser
 581 Altena P., e.a., *Van Abélard tot Zoroaster. Literaire en historische figuren vanaf de renaissance in literatuur, muziek, beeldende kunst en theater*, Amsterdam, 1994, p. 137. En: <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/kaspar-hauser-het-mysterieuze-weeskind>; https://nl.wikipedia.org/wiki/Jean_le_Rond_d%27Alembert.
 582 https://nl.wikipedia.org/wiki/Jean_le_Rond_d%27Alembert
 583 Spae J., 'Mandarijn Paul Splingaerd', *Académie Royale des Sciences D'Outre-Mer Classe des Sciences Morales et Politiques, Memoires in-8°, Nouvelle Serie, Tome 49, fase. 1*, Bruxelles, 1986, p. 14-15.
 584 Spae J., p. 11.
 585 J. Rutten CICM, *De Missionnarissen van Scheut en hun stichter*, Aucam, Leuven, 1930, p. 75.
 586 Spae J., p. 11.
 587 *De Standaard*, 'Monument voor Ottenburgeraar uit hoogste Chinese kringen', 11/12/2006.
 588 https://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Splingaerd
 589 https://nl.wikipedia.org/wiki/Tom_Vilsack
 590 Van Goethem H., *Het jaar van de stilte*, Antwerpen, 2019.
 591 Van Goethem H., p. 211-212.
 592 Van Goethem H., p. 212; SAA, MA25365 do 26 september 1942.
 593 SAA, MA28750, akte 2068, 12 september 1942.
 594 Van Goethem H., p. 212; SAA, MA30516, akte 2966, 12 september 1942; Ledenformulier van de Jodenvereniging voor België, Lokaalkomitee van Antwerpen, CEGESOMA – Algemeen Rijksarchief [ARA].
 595 Ledenformulier van de Jodenvereniging voor België, Lokaalkomitee van Antwerpen, CEGESOMA – Algemeen Rijksarchief [ARA].
 596 Van Goethem H., p. 212.
 597 <https://www.kazernedossin.eu/NL/Overzicht-Transporten>
 598 Ledenformulier van de Jodenvereniging voor België, Lokaalkomitee van Antwerpen, CEGESOMA – Algemeen Rijksarchief [ARA].
 599 Van Goethem H., p. 213-214.
 600 <https://www.kazernedossin.eu/NL/Overzicht-Transporten>
 601 Van Goethem H., p. 213-214.
 602 De Clercq N., *Verborgten kinderen. Een explorerende analyse van veertig getuigenissen van ondergedoken Joodse kinderen*, UGent, 2005-2006, p. 47.
 603 De Clercq N., p. 21.
 604 *Gazet Van Antwerpen*, 20 mei 1965.
 605 <https://www.nvkvv.be/page?orl=67596&ssn=&lng=1&pge=333&sare=179>
 606 B. Claes, *Gevonden. De zoektocht van Marleen Van Minnebruggen naar haar echte familie*, Leuven, 2014.
 607 *De Morgen*, 2 december 2006.
 608 *De Telegraaf*, 19 juni 1985.
 609 *Het Belang van Limburg*, 29 mei 1995; *Belga*, 28 mei 1995.
 610 *Het Belang van Limburg*, 30 november 1999; *Het Belang van Limburg*, 13 september 1995.
 611 *Gopress* 2017.
 612 *Belga*, 2 mei 1996; *Het Belang van Limburg*, 3 mei 1996
 613 *Het Laatste Nieuws*, 24 februari 1999; *Het Belang van Limburg*, 25 februari 1999.
 614 *de Volkskrant*, 24 december 1998.
 615 *Het Nieuwsblad*, 28 december 1998, 2 januari 1999; *Gazet van Antwerpen*, 4 januari 1999.
 616 *Gazet van Antwerpen*, 27 november 1999.
 617 *Gazet van Antwerpen*, 30 november 1999; *Het Nieuwsblad*, 30 november 1999.
 618 *Het Nieuwsblad*, 1 december 1999; *Het Belang van Limburg*, 2 december 1999.
 619 *De Morgen*, 7 oktober 2010.
 620 'Vondelingenluik bestaat tien jaar', in *Het Laatste Nieuws*, 28 september 2010.
 621 *Het Nieuwsblad*, 9 januari 2004.
 622 *De Standaard*, 8 januari 2004.
 623 *Gazet van Antwerpen*, 12 maart 2008.
 624 *Gazet van Antwerpen*, 26 november 2006.
 625 *De Morgen*, 26 maart 2007.
 626 *Het Laatste Nieuws*, 14 januari 2011.
 627 *De Morgen*, 24 april 2010.
 628 *Gazet van Antwerpen*, 14 januari 2011.
 629 *De Morgen*, 22 oktober 2007.
 630 *De Standaard*, 26 oktober 2007.
 631 *De Morgen*, 4 januari 2008.
 632 *Het Nieuwsblad*, 21 november 2007.
 633 *Het Nieuwsblad*, 30 juni 2007.
 634 *De Morgen*, 25 augustus 2008.
 635 *Het Laatste Nieuws*, 21 januari 2011.
 636 *De Morgen*, 11 november 2008.